

מדור ניצבים - תשפ"ג

אוניברסיטת בר-אילן

תיאוריות בקרימינולוגיה סמסטר ב'

סוכס ע"י יורם ארז

מרצה: זהבית קינברג

תוכן העניינים

2	תוכן העניינים
3	התיאוריה הפסיכוסוציאלית של אריקסון
3	התפתחות האישיות.
3	השלב הראשון: אמון לעומת חוסר אמון/חשד
4	השלב השני: אוטונומיה לעומת בושה וספק
5	השלב השלישי: יוזמה לעומת אשמה
6	השלב הרביעי: הריצות לעומת נחיתות
7	השלב החמישי: זהות לעומת טשטוש בזהות
8	שלבים פסיכו-סוציאליים על פי אריקסון
9	הזווית הפסיכולוגית - התיאוריה האינדיבידואלית של אדלר
9	רקע על אדלר
9	עקרונות התיאוריה
11	מודל אפרייט
12	האישיות הבלתי נחלקת (Undivided personality)
13	נחיתות
13	הגורמים לנחיתות
13	סגנון פעולה
14	סגנונות פעולה
16	יכולת מול הזדמנויות
16	סוגיות טיפוליות
17	הזווית הסוציולוגית
17	תיאורית ההתחברות הדיפרנציאלית - סאתרלנד
18	ביקורת על תיאורית ההתחברות הדיפרנציאלית:
19	פרוייקט שיקום עבריינים בישיבות ובקיבוצים
19	קבוצות לעזרה עצמית
20	הזדהות דיפרנציאלית (תוספת לתיאוריה של סאתרלנד)
20	טכניקות ניטרול (סייקס ומצא)
21	תיאורית הפיקוח החברתי (הירשי)
23	תיאוריית האנומיה - דורקהיים
24	המהפכה התעשייתית
25	תהליכים מרכזיים במהפכה התעשייתית:
27	תיאוריית האנומיה - מרטון
30	גישת התיוג
31	גישת המייסדים
31	גישת המייסדים - טננבאום
32	גישתו של שוהם
32	גישתו של אדד
34	גברים צעירים העוסקים בזנות: היסטוריית חיים וחוויות עכשוויות
36	מיהו המפגע היחיד?
38	"עשיתי, אבל..." - שימוש בהסברים בקרב נשים עברייניות
41	סיפורי חיים של גברים מכים: הבנייתם של סגנון חיים ומשמעות חיים
43	קנביס: השפעות גופניות ונפשיות והטיפול בהתמכרות לסם
44	"להיות בפנים ולהרגיש בחוץ" - תכנית השיקום הקבוצתי בכלא.

התיאוריה הפסיכוסוציאלית של אריקסון

התיאוריה מתבססת על המודל ההתפתחותי של פרויד. אולם, בניגוד לפרויד, אשר התמקד בשנים הראשונות להתפתחות, התיאוריה של אריקסון מקיפה את משך כל חיי האדם, מינקות ועד זיקנה, כסדרה בת שמונה שלבים, כשבכל שלב ניצב האדם בפני קונפליקט ייחודי בין צרכיו האישיים לבין דרישות החברה. על פי אריקסון, הקונפליקט המרכזי בכל אחד מהשלבים מעורר משבר אותו ניתן לפתור באופן מוצלח או כושל. התמודדות מוצלחת תתבטא במציאת "שביל הזהב" בין הדרישות הסותרות, ותצייד את האדם בכלים להתמודדות טובה יותר עם הקונפליקט המרכזי של השלב הבא. התמודדות בלתי מוצלחת תתבטא ככניעה ללחצי החברה או לדחפים האישיים, תקשה על הסתגלות חברתית, וכן על ההתמודדות עם השלב הבא. חמשת השלבים הראשונים דומים לאלו של פרויד ולכן אנו נתמקד בהם.

התפתחות האישיות.

המוקד הוא לא האיזור הארוגני, אלא היחסים הבינאישיים.

התפתחות פסיכו-חברתית של הפרט - הקריטריונים הם רגשיים חברתיים, המוקד הוא לא האיזור הארוגני, אלא היחסים הבינאישיים. ההתנהגות אינה קשורה רק לדחפים מיניים או תוקפניים (האיד). אריקסון הדגיש את הקשר ההדדי שבין הפרט לבין תהליכים בינאישיים (סביבה). האדם ממשיך להתפתח מבחינה רגשית-חברתית גם בהמשך חייו, וגם אז הוא ניצב בפני עימותים, וצריך להתמודד עם משברים.

בכל שלב קיים משבר או קונפליקט בין שתי תכונות כתוצאה ממערכות היחסים בין הפרט לסביבתו.

פתרון לא מוצלח או חוסר פיתרון

1. רכישת תכונה שלילית
2. פתולוגיה
3. קיבעון ורגרסיה

פתרון מוצלח של הקונפליקט

1. רכישת תכונה חיובית
2. מעלה / סגולה

התפתחות תקינה של האדם בכל אחד מן השלבים כפופה לפתרון מוצלח של הקונפליקט בשלב הקודם.

הגורם החשוב להתפתחות: המגע עם החברה.

השלב הראשון: אמון לעומת חוסר אמון/חשד

תקווה

1-0

אמא

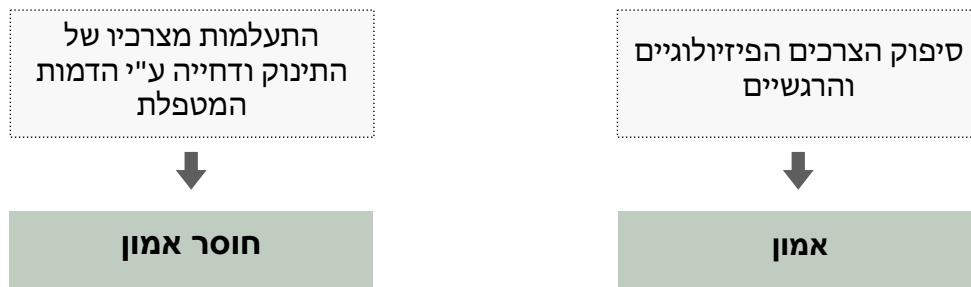
טווח גילאים: 0-1. מקביל לשלב האורלי של פרויד.

דמות משמעותית: אמא.

פתרון הקונפליקט: התינוק חש כי יש היענות לצרכיו (מזון, ניקיון ונוחות), והוא סומך על הסביבה שיקבלם. מתן מענה לצרכים מעניק אמון שהעולם הוא מקום טוב ובטוח.

סגולה נרכשת: תקווה

מה מוביל לתחושת חוסר אמון?

השלב השני: אוטונומיה לעומת בושה וספק

כח רצון

3-1
הורים ואחים

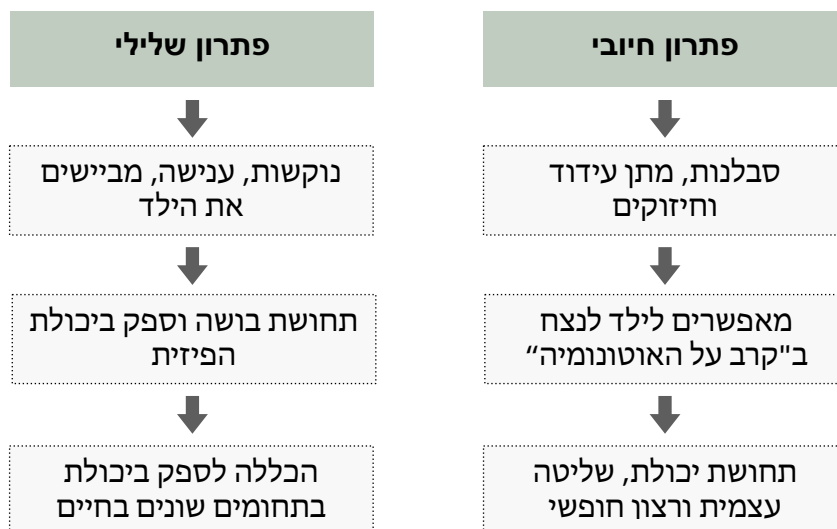
טווח גילים: 1-3. מקביל לשלב האנאלי של פרויד.

דמות משמעותית: הורים ואחים.

פתרון הקונפליקט: התינוק מסוגל לבצע דברים בכוחות עצמו, ומתחיל לפתח יכולת שליטה עצמית, יכולות מוטוריות שונות ובהן גם שליטה על הסוגרים.

סגולה נרכשת: כוח רצון

בטווח גילאים זה ההתפתחות היא מהירה. לילד יש רצונות משלו אך הוא מוגבל. אחד האתגרים בתקופה זו היא הגמילה מחיתולים. השאלה היא כיצד תהליך הגמילה מתנהל.

בשלב זה רוכש הילד אוטונומיה בסיסית - הוא רוכש תחושת כוח, עצמאות וביטחון וכך מגלה פחות תלות בהוריו.

בגיל ההתבגרות "הקרב על האוטונומיה" חוזר וכאשר הילד לא ספג אמון בכוחותיו ואין לו חוסן אישי, הוא יחווה קשיים בגיל ההתבגרות (חוסר ביטחון, ספק ביכולותיו). כלפי חוץ הוא עלול להפגין חוצפה וחוסר בושה כדי לחפות על הקשיים הללו.

השלב השלישי: יוזמה לעומת אשמה

השגת מטרות

6-3

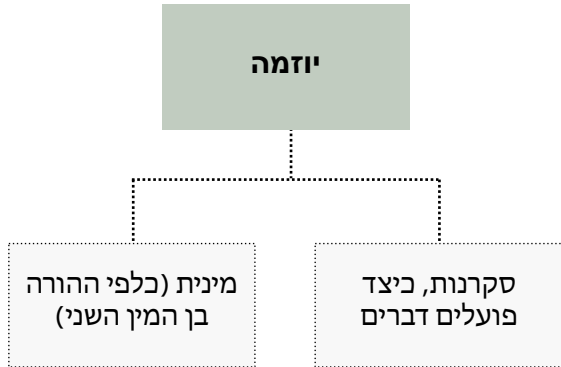
משפחה מורחבת

טווח גילים: 3-6. מקביל לשלב הפאלי/אדיפאלי של פרויד.

דמות משמעותית: משפחה מורחבת.

פתרון הקונפליקט: חקירה והתנסויות בעולם, ופתרון מוצלח של תסביך אדיפוס.

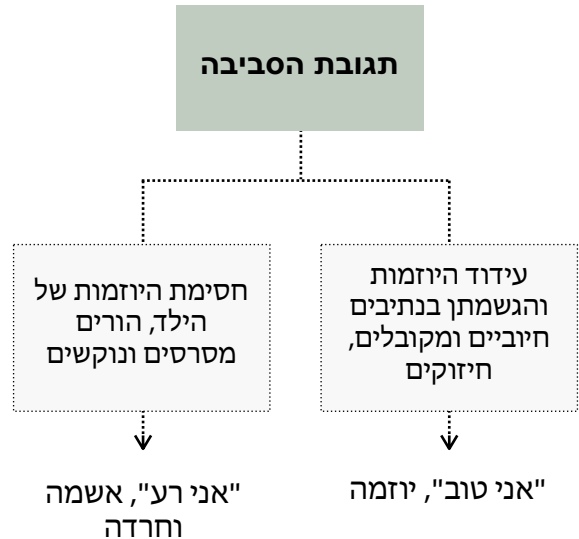
סגולה נרכשת: השגת מטרות

עולמו של הילד מתרחב (שפה, מוטוריקה, יכולות קוגניטיביות) ויכולת הביצוע הכללית שלו משתפרת. הוא מגלה סקרנות ויכול לחקור דברים חדשים בבית ובגן-הילדים.

רצונו של הילד לעמוד על עצמאותו המתפתחת בגיל זה, והתאהבותו בהורה מהמין השני, עלולים להוביל אותו לקונפליקטים, לרגש אשמה וכן לפחדי סירוס שיבואו כעונש על הגירויים של איברי המין. לכן, על פי אריקסון, המשפחה צריכה לאפשר לילד ליזום דברים, לכוונו למטרות מקובלות, ולא להגיב בחומרה על גילויי העוינות של הילד כלפי ההורה בן מינו, או על המיניות המתעוררת שלו. הורים שיחנכו את ילדיהם חינוך נוקשה מדי יגרמו לילד לאבד את היוזמה.

הדגש הוא על התגובה של הסביבה ליוזמות של הילד.

השלב הרביעי: חריצות לעומת נחיתות

מיומנות

6-12

מורים וחברים

טווח גילים: 6-12. גיל בית הספר. מקביל לשלב החביון של פרויד.

דמות משמעותית: מורים וחברים.

פתרון הקונפליקט: הצלחות במשימות בית הספר.

סגולה נרכשת: מיומנות

בשלב זה ההתפתחות הקוגניטיבית של הילד הופכת למרכזית. בתקופה זו הילד הולך לבית ספר יסודי. זהו שלב הלמידה: הילד מוצא את עצמו בתוך מסגרת חברתית מחוץ למשפחה. הילד מתמודד עם משימות שבית הספר מטיל עליו - בתחומים גופניים, חברתיים ואינטלקטואליים.

כישלונות, היעדר תחושת הישג והיעדר תמיכה

תחושת נחיתות

עבודה שמובילה להישגים

החריצות משתלמת

פתרון שלב זה באופן חיובי יוליד אצל האדם מיומנות. ההצלחות במשימות אלו ייצרו תחושת ערך עצמי, יכולת ומסוגלות עצמית, ואילו אם הילד לא יצלח, יחוש **רגשי נחיתות** וחסר מסוגלות עצמית.

נחיתות אמיתית אל מול רגש של נחיתות:

נחיתות אמיתית היא אובייקטיבית וניתן למדוד אותה (לדוגמה: נחיתות פיזית - גובה, משקל, נחות, מראה). לעומת זאת, רגש נחיתות הוא סובייקטיבי - יוצר תחושה שלילית ועשוי להיות פרודוקטיבי. כלומר, **הנחיתות מניעה את האדם לחפש במודע או שלא במודע פיצוי**, משהו שינטרל את המינוס לכיוון הפלוס.

חיפוש אחר דרכים לעקוף את רגש הנחיתות.

ערעור שיווי משקל רגשי

הנחיתות האמיתית נחווית כשלילית (סובייקטיבית)

תסביך נחיתות

הנחיתות כדרך חיים: יש שעושים שימוש בנחיתות על מנת להשיג מטרות: תשומת לב, הכרה, כסף. תסביכי נחיתות עבור אדם זה הם כקביים נפשיים המעכבים התפתחות. מדובר בנכות נפשית אשר גוררת את המשתמש בה לתחושת מסכנות. אם הסביבה החברתית תומכת אזי היא תגרום לו ליפול לבור עמוק יותר. אדם זה עשוי להיות עוד יותר תלתי וחסר יכולת להתמודד עם החיים.

רגש נחיתות עמוק

הפער בין נקודת המוצא למטרה הוא גדול מאוד. המטרה רחוקה וקשה להשגה והאדם לא מאמין ביכולת שלו להגיע אליה. בית הספר הופך להיות מקום של תסכול. לכן, רגש נחיתות עמוק יוביל לאימוץ דרך של "הכל או כלום" (All or None):

- **שביתה (Strike):** אי עשייה, שיתוק, ייאוש, נטישה, נסיגה פנימה.
- **"ללכת על כל הקופה":** סטייה וחיפוש אחר דרך להתגבר על הנחיתות (התחברות לקבוצות שוליים: תחושת שייכות, הצלחה וכוח).

כישלון בשלב הרביעי עלול להוביל להתנהגות עבריינית, הרס עצמי והפגנת כוח.

השלב החמישי: זהות לעומת טשטוש בזהות

נאמנות

25-12**קבוצת השווים****טווח גילאים:** 12-25 גיל ההתבגרות. מקביל לשלב הג'ניטלי של פרויד.**דמות משמעותית:** קבוצת השווים.**פתרון הקונפליקט:** התחלת פרידה מההורים, השתייכות לקבוצה, התנסויות וקבלת שינויים גופניים. ביסוס זהות אישית, מינית וכו'.**סגולה נרכשת:** נאמנות

שלב זה הוא החשוב והמשמעותי בעיני אריקסון. בשלב זה הדמויות המשמעותיות עבור הנער יהיו קבוצת השווים לו - כלומר, נערים בני גילו. זהו השלב בו מתגבשת הזהות האישית של המתבגר. אם לא יצליח לגבש את זהותו, יתרחש טשטוש זהות (בלבול תפקידים וספק עצמי), דבר שעלול לגרום להרסנות, אדישות לסביבה ועוד.

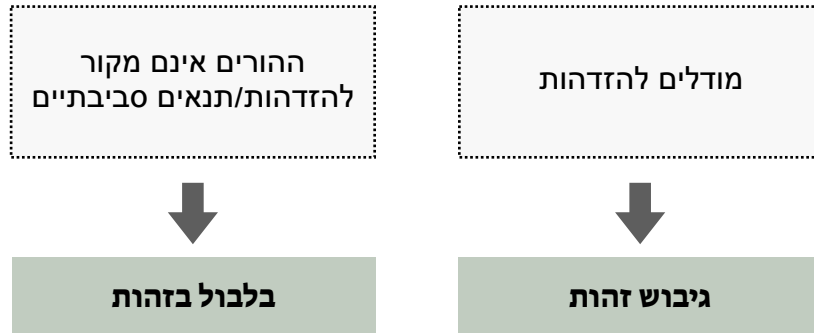
תהליך חיפוש הזהות: המשימה העיקרית היא גיבוש זהות אישית.**התרחקות מן ההורים:** שחרור מההורים או מרידה בהם לשם השגת עצמאות.**משחקי תפקידים:** התנסות בתפקידים שונים ללא מחויבות.**חוויות יוצאות-דופן ואפילו מסוכנות****התאהבות, חברויות אינטימיות****השאלת רעיונות ומטרות של קבוצות מסוימות בחברה.****היצמדות להתנהגות סטראוטיפית****חוסר סבלנות לשונה מהם****הזדהות יתר עם כוכבים: סלבס**

בעוד שאת העגיל בגבה והפסים הוורודים בשיער אי אפשר להסתיר, התפתחות הזהות האישית והתפתחותם הרגשית של בני נוער במהלך גיל ההתבגרות היא תהליך סמוי וממושך יותר. תהליך זה מושפע בין השאר מההתפתחות הקוגניטיביות והגופניות, אך במרכזו ניצבת מטלת גיבוש הזהות העצמית.

לאורך השנים פוגש הילד מודלים שונים (הורים, מורים, חברים) איתם הוא נמצא במגע ובאינטראקציה, עם חלקם הוא מזדהה ועם חלקם לא. במהלך גיל ההתבגרות עליו לגבש זהות יציבה ואחידה, בהסתמך על מפגשיו עם הדמויות איתן הזדהה.

תהליך גיבוש הזהות מאפשר התפתחות תמונה מורכבת יותר של העצמי: בן הנוער מסוגל לזהות את תכונותיו הקבועות ונטיותיו, ולבחון מתי וכיצד הן באות לידי ביטוי (למשל, "אני די עצלן בבית אבל עם חברים אני ממש עוזר ותומך").

בתקופה זו מסוגל המתבגר לבחון לעומק אמונות, תפיסות ועקרונות ואת התאמתם לרגשותיו וסגנונו האישי. תהליך גיבוש הזהות עשוי להיות מורכב, כאשר בסביבתו של המתבגר יש תהליכים הדוחפים לצמצום העצמאות והנפרדות מהסביבה הקרובה והרחוקה. במקרים אלו עשוי המתבגר להיכנע ללחצים ולוותר על גיבוש זהותו הייחודית, אך להיקלע למצב של בלבול זהות וחוסר יכולת לזהות את נטיותיו והעדפותיו

כישלון בשלב החמישי עלול להוביל ל:

שלבים פסיכו-סוציאליים על פי אריקסון

סיכום חמשת השלבים הראשונים

25-12	12-6	6-3	3-1	1-0
קבוצת השווים	מורים וחברים	משפחה מורחבת	משפחה קרובה	אמא
התחלת פרידה מההורים, השתייכות לקבוצה, התנסויות וקבלת שינויים גופניים. ביסוס זהות אישית, מינית וכו'.	הצלחות במשימות בית הספר.	חקירה והתנסויות בעולם, ופתרון מוצלח של תסביך אדיפוס.	התינוק מסוגל לבצע דברים בכוחות עצמו, ומתחיל לפתח יכולת שליטה עצמית, יכולות מוטוריות שונות ובהן גם שליטה על הסוגרים.	התינוק חש כי יש היענות לצרכיו (מזון, ניקיון ונוחות), והוא סומך על הסביבה שיקבלם. מתן מענה לצרכים מעניק אמון שהעולם הוא מקום טוב ובטוח.
זהות / טשטוש בזהות	חריצות / נחיתות	יוזמה / אשמה	אוטונומיה / בושה	אמון / אי אמון
נאמנות	תחושת יכולת	השגת מטרת	כח רצון	תקווה

הזווית הפסיכולוגית - התיאוריה האינדיבידואלית של אדלר

רקע על אדלר

אלפרד אדלר היה רופא ילדים יהודי, חבר באגודה הפסיכואנליטית. מייסד הפסיכולוגיה האינדיבידואלית: undivided personality שהינה תיאוריה וגם שיטת טיפול. נולד בווינה למשפחה יהודית בת המעמד הבינוני, כילד רביעי למשפחה בת חמישה ילדים. מגיל צעיר הרגיש נחות ביחס לשאר אחיו בשל מחלות ומוגבלויות פיזיות שמנעו ממנו לשחק עם שאר בני גילו, וכפיצוי על כך השקיע בלימודיו והצליח בהם מאוד. בגיל 5 הוא לקה בדלקת ריאות קשה ורופאיו ניבאו כי ימות, אך הוא ניצח את המחלה ועקב כך גמלה בליבו ההחלטה להילחם במוות באמצעות הרפואה.

עקרונות התיאוריה

1 האדם הוא ישות שלמה והוליסטית שפירוקה הנה טעות.

1

אדלר מתנגד כאן למודל הסטרוקטוראלי והטופוגרפי של פרויד, לפיהם האישיות מחולקת על פי שכבות תודעה (מודע, סמוך למודע, תת מודע). אם פרויד השווה את נפש האדם לשעון מרובה חלקים, שעל מנת להבינו יש צורך לפרקו ולהרכיבו מחדש, **אדלר טוען שאין בתוך האדם חלקים נפרדים שמטרותיהם סותרות.**

האדם הוא
ישות
שלמה

אדלר: "הגוף, הרוח, הנפש, האינטלקט, הלא מודע, הערכים המוסריים, התשוקה, החשק, והביצוע של הדברים, הכל חלק מאותו שלם, הכל מכוון למטרה בה בוחרים. המחשבות, הרגשות והמעשים, בבית, בסופרמרקט, בעבודה, באהבה ובמלחמה, ביקיצה ובשינה, ה-כל מבטא את הדרך אשר אנו בוחרים לנוע בה לקראת המטרה, לקראת הרגשת שייכות."

יש כאן התייחסות למשהו שלם שנע לעבר מטרה. ההסתכלות של אדלר, אם נשווה אותה לפרויד, היא מאוד שונה במובן הזה שפרויד הסתכל אחורה אל העבר של האדם, הרקע שלו, החוויות שעבר, ואילו **אדלר מסתכל קדימה. כלומר, לאן האדם חותר? מהן המטרות שלו? מה הוא רוצה להשיג?** כשאדלר מדבר על "מטרה", הוא מכוון לשייכות ושם דגש על הנושא החברתי. כלומר, עד כמה אנחנו יצורים חברתיים שרוצים להרגיש חלק.

2 האדם הנו בעל בחירה חופשית עם כוח יצירתי להשפיע על חייו ולשנות את מסלולם.

2

המשפט הזה מנוגד לתפיסה הדטרמניסטית של פרויד. אם פרויד טען שאנו תוצר של הנסיבות ואירועי עבר, שיש בנו כוחות פנימיים שמניעים אותנו, מבלי שנדע למה, וכי שום דבר לא קורה במקרה, **אדלר טוען שיש לנו בחירה חופשית** וכוח להשפיע על החיים שלנו ועל המסלול שלהם.

לאדם יש
בחירה
חופשית

אדלר: "אם אנחנו פועלים על מנת להשיג מטרה שאנו עצמנו הצבנו, פירוש הדבר שיש לנו חופש בחירה. את המטרה אנחנו יכולים לשנות, אפשר לשנות את האופן בו אנחנו תופסים דברים, מפרשים אותם ומרגישים אותם. מכאן שיש לנו שליטה בהתנהגותנו וביצירת סיפור חינו."

זוהי הבשורה של אדלר. **אלא, שאסור להתבלבל!**

האדם יכול לשנות את עצמו אך לא את האחרים

כשאדלר אומר שאדם יכול לשנות - הוא מתכוון כמובן שהאדם יכול לשנות את עצמו! את התנהגותו שלו, את מחשבותיו שלו, את מעשיו שלו. אבל, **לא את האחרים ואת הנתונים**. אלה החדשות הרעות הכל כך מאכזבות חלק גדול מאתנו. "אותם", **את האחרים, מוטב לנו לקחת בנתון, כי אותם לא נוכל לשנות**. ובכלל החיים מלאים נתונים שאותם לא נוכל לשנות. אבל אנחנו יכולים לבחור מה נעשה בהם!

אדלר: "לא כל כך חשוב מה שקורה לך - חשוב מה שאתה עושה עם זה. או במילים אחרות: לכל דבר שקורה לך יש אינסוף אפשרויות של פירוש ותגובה, ואתה יכול לבחור מתוכן."

במילים פשוטות, אדלר טוען שבאינטראקציות בין אישיות/חברתיות (הורים, זוגיות, עבודה, לימודים, וכו'), אין לנו שליטה על התנהגותם של אחרים, אך אנו יכולים לתת פרשנויות שונות לסיטואציות. כלומר, לעתים יש לנו ציפיה שאם אנחנו נשתנה אז הכל סביבנו ישתנה וגם אחרים ישתנו. אך זו טעות. **לאדם יש יכולת לשנות את חייו ולהשפיע על החיים שלו בלבד.**

3 האדם מבנה באופן סובייקטיבי את חייו. מציאות האדם היא סובייקטיבית וכל אדם תופס ומפרש את מה שקורה בצורה שונה.

כל אחד תופס את המציאות בדרך אחרת

אין מציאות אחת. כל אחד מאיתנו תופס את המציאות בדרך אחרת ומפרש את מה שקורה לו בצורה שונה. כלומר, בסיטואציה מסוימת ישתתפו מספר אנשים וכל אחד מהם יפרש את הסיטואציה באופן שונה לחלוטין, וכתוצאה מזה גם כל אחד יגיב בצורה שונה.

זה שאתה צודק לא אומר שאני טועה. עדיין לא ראית את החיים מנקודת המבט שלי.

מודל אפר"ת

מודל אפר"ת הוא מודל התנהגותי המתאר את התהליך המתרחש בתוך האדם מרגע חשיפתו לאירוע ועד לתגובה שלו אליו. המודל מבוסס על רעיונות מתוך גישתו של הפסיכולוג אדלר.

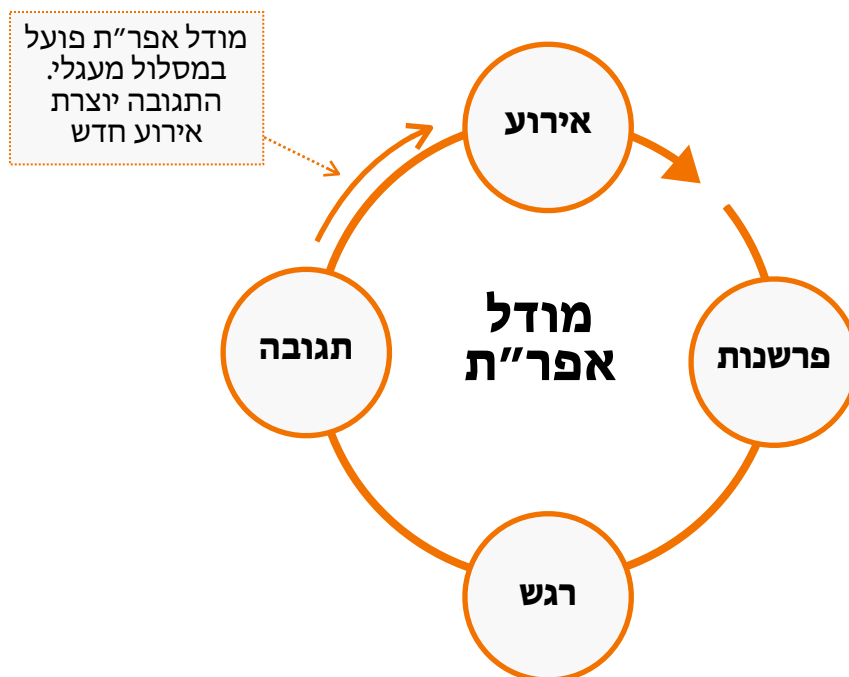
אירוע - (טריגר) הוא כל גירוי של אחד החושים: ראייה, שמיעה, מישוש, ריח, טעם. מקור האירוע הוא חיצוני או פנימי (למשל, סחרחורת).

פרשנות - תרגום האירוע אליו נחשף אדם במושגים שיעזרו לו להבין את החוויה. מדובר בתהליך קוגניטיבי המתרחש במוחו. התהליך הוא פנימי, ולכן, מדובר בשלב סובייקטיבי. לפיכך, הפרשנות לא רק תלויה באדם שמבצע אותה, אלא עשויה אף להשתנות אצל אותו האדם כתלות במצב הרוח הרגעי בו הוא נמצא כאשר הוא נדרש לבצע את הפרשנות. למשל: דחף רגשי, דיעות קדומות, התנסויות קודמות, סולם הערכים אשר מוטמעים בנו, מערכת האינטרסים אשר מניעה אותנו, תגובות אנשים אחרים הצופים באירוע ועוד.

רגש - התחושה המתפתחת בתוך האדם בעקבות הפרשנות שנתן לאירוע שחווה. התהליך הרגשי הוא פנימי, ולכן, שלב זה הוא סובייקטיבי. הפרשנות מפעילה רגשות שונים כמו פחד, כעס, עלבון, סלידה, שנאה, שמחה, גאווה וכדומה.

תגובה - הפעולה האוטומטית שאדם רגיל לבצע בעקבות הופעת רגש מסוים. תהליך התגובה הוא פנימי (מקורו בלא-מודע של האדם). לכן, הוא סובייקטיבי. לכל אחד מאיתנו תגובות אופייניות לרגשות שעולים בנו. תגובותינו עלולות להתבטא באופנים שונים כמו: התפרצות זעם המלווה במלל פוגעני או אלימות פיזית, פרץ של צחוק בנסיבות מעציבות, חיבוק או נשיקה שלא במקומן ועוד.

תגובתו של אדם לאירוע שחווה תיקבע אפוא על ידי תהליך המכיל מרכיבים קוגניטיביים, רגשיים ומנגנונים של הלא-מודע. כאשר התהליך מובן, מוסבר וברור, ביכולתו של אדם לפרק לגורמים, לבחון אותו ובמידת הצורך, להשפיע עליו כך שהתוצאה הסופית שלו תהיה כפי שהוא מעוניין.

4 האדם הוא חלק בלתי נפרד מהסביבה החברתית בה הוא חי ופועל, ולא ניתן להבין את חייו במנותק ממנה.

האדם הוא יצור חברתי וכל ניסיון להתבונן בו כיחידה נפרדת הוא חסר משמעות. כלומר, כשאנחנו בוחנים אדם ומנסים להבין איך הוא פועל ולמה, אנחנו חייבים לעשות זאת בהקשר של הסביבה (היכן הוא גדל? המסגרת החברתית שלו, וכו').

אדלר: "אם נסתכל בעץ אורן הגדל בעמק, נבחין שהוא גדל באופן שונה מעץ אורן הגדל בפסגת הר. זהו אותו עץ - אורן - אבל יש כאן שני סגנונות חיים מובחנים ושונים. סגנון החיים של העץ הגדל בראש ההר שונה מסגנונו כשהוא גדל בעמק. סגנון החיים של עץ הוא הביטוי לאינדיוידואליות שלו, ולדרך שבה הוא מעצב את עצמו בסביבה".

ניתן להשוות את הסביבה בה גדל העץ לסביבה בה גדל האדם. **הסביבה השונה בה כל אחד גדל יוצרת הבדלים בינו.**

5 האדם נמצא כל הזמן בתנועה מתמדת. הדגש הוא במטרות שאנשים מציבים לעצמם והדרך להשגתן.

אדלר טוען כי האדם נמצא כל הזמן בתנועה אל עבר מטרות שהוא מציב לעצמו. התנועה הזאת כוללת גם את הדרך שהאדם עושה, כדי להגיע אל אותה מטרה. כלומר, מה שמניע אותנו, **כל מה שאנחנו עושים בחיינו, המחשבות שלנו, הרגשות שלנו וההתנהגות שלנו, הם חלק מהמטרה ולא הסיבה.** אדלר לא מבטל את העבר. העבר בהחלט מעצב אותנו, אבל זה לא רלוונטי לגבינו. השאלה מה אנחנו עושים עם זה? כל מה שאנחנו עושים, חושבים ואפילו מרגישים, זה לא בגלל שמהו גרם לנו לפעול, אלא אנו פועלים במטרה ל... על מנת ש... כדי ש... לקראת מטרה שאותה אנחנו בוחרים.

האישיות הבלתי נחלקת (Undivided personality)

חשוב לזכור! התיאוריה האינדבידואלית נקראת גם האישיות הבלתי נחלקת. האדם הוא ישות אחת שלמה שאין לפרק אותה. אין הפרדה בין הפרט לבין הסביבה.

מה מניע את האדם?

האדם נולד עם תחושת נחיתות ובמשך כל חייו הוא נאבק להשיג עליונות, עצמאות, חופש והגשמה עצמית. האופן שבו אדם מתמודד עם נחיתותיו קרוי סגנון חיים.

נחיתות

האדם נולד עם תחושת נחיתות

בני האדם אינם שונים מהותית זה מזה ומה שמשותף לכולם היא הנחיתות. אדלר מבחין בין סוגים שונים של רגשי נחיתות:

נחיתות אישית: נחיתות שהאדם חש מול הזולת. נחיתות על בסיס פיזיולוגי/פסיכולוגי וכו'.

נחיתות קבוצתית: תחושת נחיתות בעקבות השתייכות לעם, עדה, לקבוצה חברתית, קבוצה מקצועית.

נחיתות אוניברסאלית: נחיתות אל מול הכרה במגבלות המין האנושי (האדם לא יכול לעוף, לחיות מתחת למים).

רגש נחיתות עמוק	תסביך נחיתות	רגש נחיתות	נחיתות אמיתית
מקום פתולוגי, יכול לקחת את האדם לשני מקומות – הכל או כלום. יכול להוביל את האדם למקומות שליליים מאוד.	שימוש בנחיתות ככלי בשביל להשיג תשומת לב ולהתקדם, הנחיתות הופכת להיות מה שמגדיר את האדם.	רגש סובייקטיבי. יכול להתבסס על נחיתות אמיתית, אבל זה הופך לרגש נחיתות רק כשזה מפריע לאדם ומעורר אצלו רגש שלילי.	נחיתות אובייקטיבית. נחיתות שאפשר למדוד אותה, נראית לעין.

הגורמים לנחיתות

העובדה הביולוגית: (תינוק חסר אונים) ברגע שהתינוק יוצא לאור הוא חסר אונים באופן טוטאלי.

גורמים כלכליים: נחיתות ביחס לאחרים בהיבט הכלכלי (בית, משכורת, חופשות וכו').

גורמים תרבותיים: קשור להגירה, התנגשות בין תרבויות שיוצרים רגש של נחיתות מול המקומיים.

סדר הלידה: הבכור נולד כשההורים נמרצים. כשבאים אחים קטנים הוא משמש כחונך שלהם. הוא מכתיב את הקצב ולגבי שאר האחים הם תמיד יהיו בהשוואה אליו. יכול לייצר תחרותיות בין הילדים.

שגיאות חינוכיות: שגיאות בתהליך הסוציאליזציה. הגנת יתר על הילד לא מאפשרת לו לפתח יכולות התמודדות עצמאיות. למשל, בית מתוח שלא מהווה מקום בטוח, יוצר ילד חרד וחסר ביטחון עצמי.

סגנון פעולה

האמצעי או הדרך באמצעותם מתמודד האדם עם נחיתותו ומשיג תחושת שליטה. מבוסס על הפרשנות הייחודית שהאדם מעניק לנחיתות שלו.

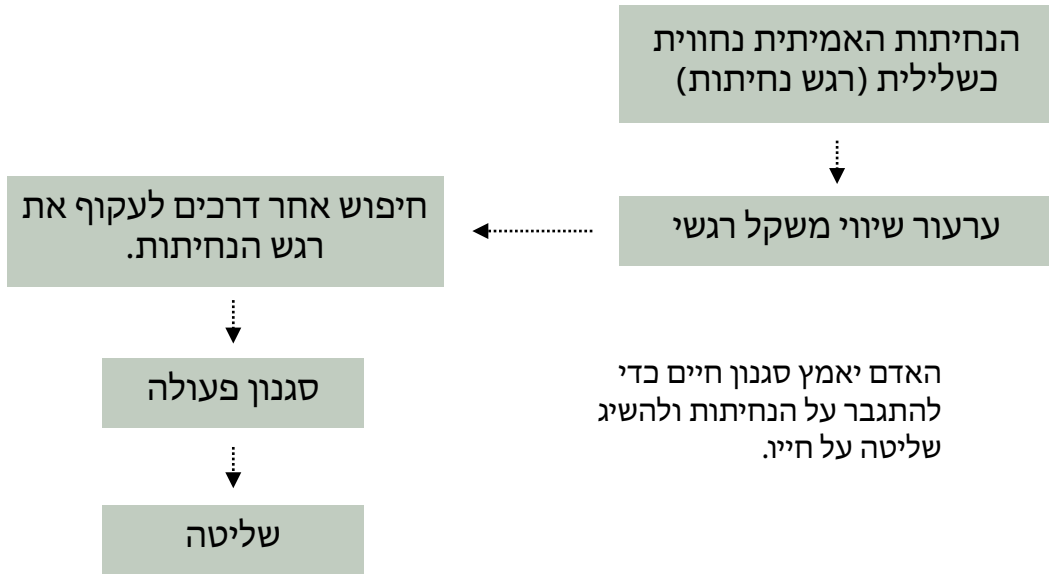

מטרה

סגנון פעולה

נקודת מוצא

סגנונות פעולה

סגנון פעולה על פי אדלר הוא אמצעי שבעזרתו אנו מגיעים אל המטרה. סגנון הפעולה הוא מעין כלי עזר עבורנו. אנו בוחרים את סגנון הפעולה על פי מה שלמדנו במהלך חיינו, מה שחזק אותנו בעבר והביא אותנו אל המטרה. לעתים, נשתמש ביותר מסגנון פעולה אחד. לעתים אף נשנה את סגנון הפעולה או נשלב בין סגנונות.

תשומת לב	כוח	נקמה	אין אונים
----------	-----	------	-----------

כל אחד מסגנונות אלה יכול לבוא לידי ביטוי בצורה פאסיבית או אקטיבית, חיובית או שלילית. האדם יכול להשתמש באותו סגנון פעולה (למשל, תשובת לב) בדרך שלילית. אבל, אפשר ללמד אותו להשתמש בסגנון הפעולה בצורה חיובית. כלומר, **לא נשנה את המטרה, אלא את הדרך.**

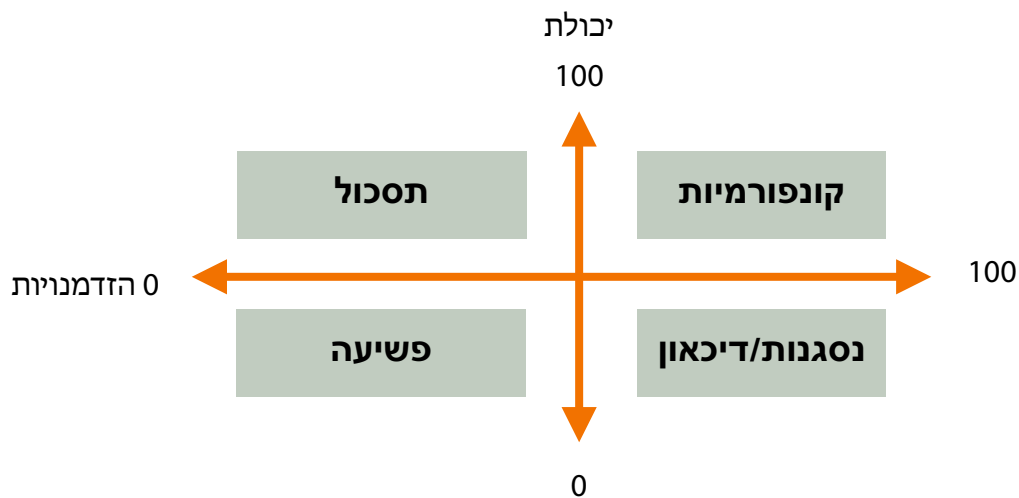
הצטיינות, השתתפות בשיעור, לקיחת חלק פעיל בישיבה, אימוץ מראה מיוחד.	חיובי אקטיבי	תשומת לב
תלמיד שמפריע בשיעור, מציק לאחרים.	שלילי אקטיבי	
אדם שקט, נעים הליכות ומנומס.	חיובי פסיבי	
אדם בולט בזכות האדישות שלו. הוא מקבל תשומת לב בגלל העצלנות שלו.	שלילי פסיבי	

רכישת מקצוע, סטטוס, ידע (אדם שמגיע לעמדת השפעה באמצעות השקעה)	חיובי אקטיבי	כוח
אלימות, חוצפה, העתקה במבחן (אדם שנגרר לעימות בכביש ומגיב באלימות).	שלילי אקטיבי	
סבלנות, איפוק (נער שבני כיתתו מתגרים בו והוא שומר על איפוק ולא מגיב - משדר כח).	חיובי פסיבי	
פאסיב-אגרסיב, שתקנות, עקשנות, התעלמות מהאחר (אישה שמתעלמת מבעלה במתכוון כדי לזכות בתשומת ליבו).	שלילי פסיבי	
כנגד כל הסיכויים (אדם שהמתחרים שרפו לו את העסק, מקים עסק חדש ומצליח בגדול).	חיובי אקטיבי	נקמה
השחתה, ונדליזם (אדם שהמתחרים שרפו לו את העסק, שורף להם את העסק בחזרה).	שלילי אקטיבי	
אני אחיה ולא אתאבד (יהודי בשואה - אני אשרוד דווקא).	חיובי פסיבי	
לא לעזור לאדם שפגע בך, להתעלם מהאדם. קארמה איז א-ביץ'.	שלילי פסיבי	
אין אונים המלווה בתחושת יכולת מוביל לבקשת עזרה, רצון לשאול שאלות ולהבין (אדם בארץ זרה, לומד את השפה כדי להסתדר בחברה החדשה).	חיובי אקטיבי	אין אונים
התאבדות, שליטה במוות (נערה שתלמידות התנכלו לה על בסיס קבוע בבית הספר, מחליטה לשים קץ לחייה).	שלילי אקטיבי	
חוסר יכולת בתחום א' מובילה לפיתוח יכולת בתחום ב' (אדם בכסא גלגלים שהופך להיות עו"ד מצליח).	חיובי פסיבי	
ייאוש, דיכאון (אדם בכסא גלגלים משלים עם גזרת הגורל).	שלילי פסיבי	

יכולת מול הזדמנויות

מה קורה כשיכולת והזדמנות נפגשים?		הזדמנויות	יכולת
אני קונפורמיסט - כשיש לי יכולת ויש לי הזדמנות לנצל אותה	קונפורמיות	✓	✓
אני מתוסכל - כשיש לי יכולת אבל אין לי הזדמנות לנצל אותה	תסכול	✗	✓
אני בדיכאון/נסגן - כשיש לי הזדמנות אבל אין לי יכולת לנצל אותה	דיכאון/נסגנות	✓	✗
אני מתדרדר לפשיעה כשאינ לי יכולת ואין לי הזדמנויות	פשיעה/עבריינות	✗	✗

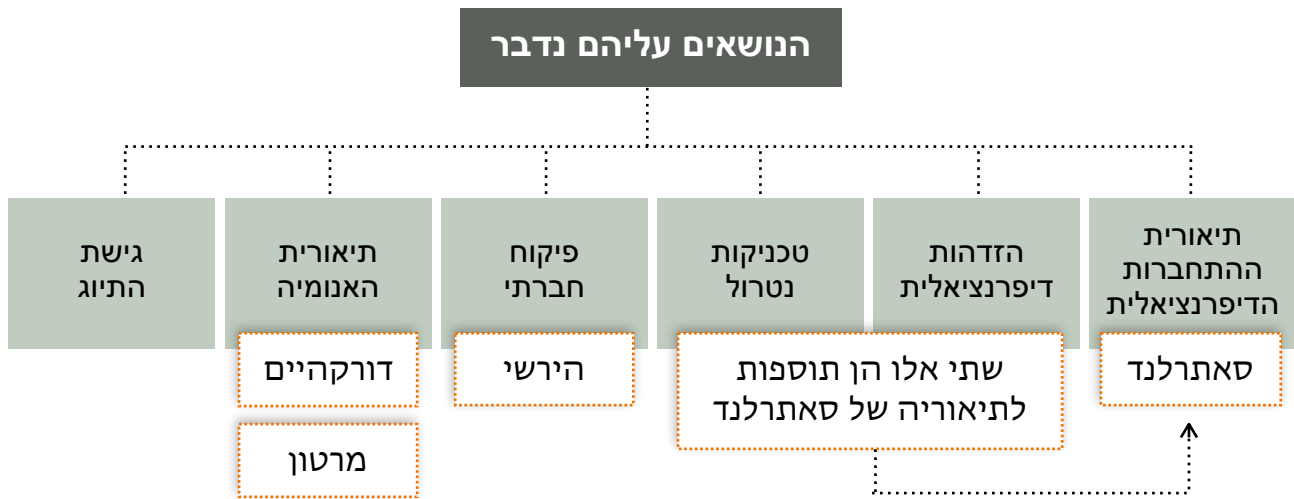
סוגיות טיפוליות

אל תשנה את המטרה תשנה את הדרך.

דגם תכליתי: עקרונות שיסייעו במיוחד במקרים בהם אדם מנסה להגיע לעליונות ושליטה. לפי אדלר, אין לשנות את נקודת המוצא האוניברסאלית ובצורך הבסיסי להגיע לעליונות. יש לחפש דרך אלטרנטיבית - שינוי סגנון הפעולה.

הטיפול מתחיל באדם: האדם לבדו יכול וצריך להגדיר בצורה מיטבית את צרכיו, רצונותיו ושאיופותיו. יש לסייע לאדם לערוך פיצוי חיובי תוך התגברות על מוגבלויות שונות וכשלונות העבר. נתינת משימות שמטרתן ללמד את האדם דרכי התמודדות חדשות וחוויית הצלחה.

הזווית הסוציולוגית

תיאורית ההתחברות הדיפרנציאלית - סאתרלנד

אדווין סאתרלנד נחשב לאחד הקרימינולוגים המשפיעים ביותר במאה העשרים. התיאוריה שלו קשורה לרעיונות של הפסיכולוגיה החברתית - ענף בפסיכולוגיה שחוקר את **השפעת הקבוצה על התנהגות הפרט**.

הגישה של סאתרלנד נוגדת את הגישה הלומברוזיאנית שהעבריינות עוברת בתורשה. היא לא תוצר של דטרמיניזם פיזיולוגי, אלא היא נרכשת בתהליך של למידה. השאלות שהעסיקו אותו היו - מהם הגורמים או התהליכים שמביאים את היחיד או הקבוצה לאמץ התנהגות עבריינית, וכיצד הקבוצה משפיעה על היחיד?

"עבריינות לא עוברת בתורשה. היא נרכשת"

סאתרלנד מדבר על שני גורמים:

גורמים ראשוניים: הגורם העיקרי לעבריינות היא **ההתחברות לקבוצה**. באמצעות ההתחברות לקבוצה, האדם עובר תהליך למידה. משמע, העבריינות היא התנהגות נלמדת. האדם הוא יצור בורר, בוחר ולומד - האדם בוחר למי להתחבר וממי ללמוד. האחריות מוטלת על האדיניבידואל. עבריינות היא בחירה. הבחירה אמנם היא תוצאה של העבר שלו, אבל בסופו של דבר הבחירה היא שלו.

גורמים משניים: גורמים שהם קיימים (**מצוקה כלכלית, שכונות עוני, פתולוגיה משפחתית**) כהסברים לסטייה ולעבריינות. אך הם אינם דומיננטיים ומשפיעים כמו ההתחברות לקבוצה.

דיפרנציאלי: שיש בו הבדלים. לא אחד. **התחברות דיפרנציאלית:** התחברות מובחנת, נפרדת (להתחבר לקבוצה מסוימת).

התיאוריה מספקת הסבר לכמעט כל סוגי עבריינות ולכל שכבות רווחה. ישנם שני מצבים בהם התיאוריה שלו לא תקפה. מדובר במצבים בהם לאדם אין בחירה חופשית: 1. עבריינות על רקע נפשי (פסיכזזה, אובדן בוחן מציאות), 2. לאדם אין שליטה על חייו. עבריינות רגשית (למשל, אדם שנתקף זעם בכביש ותוקף נהג אחר).

עקרונות התיאוריה:

1 למידה - ההתנהגות העבריינית הנה התנהגות **נלמדת כמו כל התנהגות אחרת או מקצוע** אחר בו צריך ללמוד את רזי המקצוע. תהליך הלמידה כולל את כל המנגנונים הכלולים בכל לימוד אחר (קשב, ריכוז, חיקוי, חיזוקים חיוביים ושליילים וכו'). לדוגמה, אם אדם מחליט שהוא רוצה להיות שף, הוא יתחבר לשף אחר או לקבוצה שעוסקת בתחום. כך גם בעבריינות. אדם שנמשך לעולם העבריינות, יתחבר לקבוצה עבריינית.

2 מגע ישיר - התנהגות עבריינית נלמדת דרך אינטראקציה עם עבריינים אחרים או קבוצות עברייניות, כשהדגש כאן הוא על תקשורת. הקשר של האדם, האינטראקציה, נעשים דרך מגע ותקשורת, דרך התקשרות עם **עבריינים שמתפקדים כמתווי דרך, מודל לחיקוי**. התקשורת יכולה להיות מילולית ולא-מילולית (הבעות פנים, שפת גוף, לבוש, סמלים, קעקועים).

3 אינטימיות - הלמידה מתרחשת **בקבוצות קטנות** ואינטימיות שמשפיעות על היחיד. ככל שהקבוצה קטנה יותר, כך תהליך הלמידה טוב יותר. אם נשווה זאת ללמידה נורמטיבית, בכיתה קטנה היחס יהיה יותר אישי וכך הלמידה תהיה אפקטיבית יותר.

4 טכניקות ומוטיבציות - למידה של עבריינות כוללת שני מרכיבים:

- **איך? הכוונה היא איך לבצע את ה"משימה"?** הדרך לבצע את המשימה היא באמצעות **למידה של טכניקות** ומיומנויות פשוטות או מורכבות. למשל, אם מדובר באדם שלומד להיות עבריין רכוש, הוא לומד איך לפרוץ. אדם שלומד איך להיות סוחר סמים, לומד איך להפיק סם, לנהל רשת, וכו'.
- **מדוע? כשאדם לומד, הוא צריך להסביר לעצמו למה הוא עושה את זה.** מהם המניעים? **מהן ההצדקות לעבריינות שבחר?** טרמינולוגיה וגישות (שימוש בהסברים, טכניקות ניטרול).

5 אופן תפיסת החוק על ידי הקבוצה: השאלה היא מהם המסרים שהאדם שומע כל הזמן בסביבה שלו, "אל תהיה פראיר", "תנקום", "עין תחת עין". א: כמיומון עבריינות תלוי באופי ההגדרה של הסביבה את החוק - האם היא תומכת בשמירה על החוק או בהפרתו? אנשים נעשים עבריינים בשל עודף הגדרות התומכות בהפרת החוק על פני הגדרות התומכות בשמירתו.

6 תכיפות וראשוניות:

- **תכיפות:** ככל שהמפגשים עם הקבוצה יהיו יותר תכופים, בתדירות יותר גבוהה, כך הקבוצה תהיה יותר משמעותית ותשפיע יותר על תהליך הלמידה של האדם. **קשרים תכופים, תדירים ומשמעותיים משפיעים יותר מקשרים חד פעמיים.**
- **ראשוניות:** ככל שהאדם יפגוש את הקבוצה **בשלב מוקדם יותר בחייו**, כך ההשפעה שלה תהיה חזקה יותר. אדם בוגר קשה יותר להשפעה מנער בגיל ההתבגרות.

ביקורת על תיאורית ההתחברות הדיפרנציאלית:

1. סאתרלנד התעלם לחלוטין מגורמים תורשתיים וביולוגיים.
2. התיאוריה אינה יכולה להסביר עבריינות של חולי נפש, בעיקר **פסיכזזה**.
3. התיאוריה אינה יכולה להסביר **התנהגות מקרית** שאין בה למידה/עבירות רגשיות.
4. התיאוריה אינה מציעה **דרכי טיפול**.
5. סאתרלנד ייחס חשיבות רבה מדי לכוחות קבוצתיים וחברתיים וכמעט לא מדבר על **יכולת הבחירה של האדם**.

פרוייקט שיקום עבריינים בישיבות ובקיבוצים

ניתן לקחת את התיאוריה של סאתרלנד ולהשתמש בה לצרכים שיקומיים. אם הסביבה והקבוצה והמסגרת החברתית הן כל כך משמעותיות והן מלמדות אותנו איך להתנהג, משמע אנחנו יכולים לקחת את האדם, לשנות לו את הסביבה לסביבה חדשה ונורמטיבית, שם הוא יתחבר התחברות דיפרנציאלית לאנשים נורמטיבים ויעבור את כל שלבי הלמידה הנורמטיבים. משמע הוא יעבור תהליך של חיברות מחדש.

עברייין שהשתחרר מהכלא, לרוב יחזור לחברה בה הוא צמח כעברייין ומהר מאוד יחזור לסורו. לכן, ברוב המקרים, אדם שנמצא בסביבה בעייתית ומשפיעה לרעה, אחת הדרכים המרכזיות לשיקומו היא להוציא אותו מסביבה זו.

פרוייקט שמאמץ את התיאוריה של סאתרלנד לטובה, הוא פרוייקט שיקום עבריינים אשר פועל בישיבות וקיבוצים ומשקם אסירים לקראת סיום ריצוי עונשם. הישיבה או הקיבוץ משמשים עבור העברייין חברה חדשה שקולטת אותו ומסייעת לו בתהליך החיברות מחדש. העברייין מתחבר לקבוצה נורמטיבית שמלמדת אותו את הנורמות החברתיות ואיך להתנהג, בדיוק על פי העקרונות של סאתרלנד. בקיבוץ למשל, יש משפחות מאמצות שקולטות את האסיר המשוחרר. הן אט אט משלבות אותו בחיי הקיבוץ (עם משפחות אחרות, עם חברי קיבוץ, בעבודה בקיבוץ). האסיר הופך להיות חבר קיבוץ פעיל שלומד לחיות חיים חדשים. כך גם בישיבות יש חונך שמקבל את האסיר המשתקם ומחבר אותו לחברים אחרים בקבוצה. זהו תהליך מאוד משמעותי בו הסביבה של העברייין משתנה מן הקצה אל הקצה, ובה הוא לומד נורמות חברתיות חיוביות.

מספר דן (22), משתקם בישיבה: "שלושה חודשים ראשונים לא יצאתי הביתה. יעצו לי בישיבה שלא כדאי, שאם אני אחזור לשם, אני יכול ליפול מחדש. ובאמת כשיצאתי בפעם הראשונה, הרגשתי שזה מסוכן. כאן חושבים שכולם דתיים וכולם בעלי תשובה. בחוץ יש בחורות וכל מיני פיתויים."

מוסיף ומסביר יואב (49), משתקם נוסף בישיבה: "היום אין לי חברים מהעבר, אני מנסה לא לנסוע לעיר שלי, בגלל שזו ירידה. שם זה מזכיר לי את העבר. לא מרגיש שם טוב. שכחתי את הכול. אם לא הייתי בא לשם, לא הייתי צריך לזכור."

מספר בנושא זה דובי, משתקם בקיבוץ שהתקבל לאחר תום תקופת השיקום לחברות בקיבוץ: "בהתחלה פחדתי לצאת לעיר. פחדתי שאני אפגוש שם חברים. אבל אחר כך הגעתי לדרגה שאני יכול להרשות לעצמי ללכת לאיפה שאני רוצה, אפילו לאיפה שמוכרים סמים ולא לקנות שום דבר."

בהתחלה בישיבה לא ידעתי לקרוא. הרב [ראש הישיבה] ישב ולמד אתי אלף-בית עד שלוש לפנות בוקר. אחר כך הוא לימד אותי לחבר מילים ומשפטים. במשך הזמן התחלתי ללמוד משניות וגמרא עם הרב [אחד המשגיחים]. מה שהחזיק אותי בישיבה בהתחלה זה העזרה של החברים ושל הרבנים. הם מעודדים אותי, יושבים אתי ללמוד. רבנים באים ושואלים, איך התקדמת. בפעם הראשונה היה לי טוב בחיים

קבוצות לעזרה עצמית

קיים מגוון רחב של קבוצות לעזרה עצמית. בקבוצות למכורים לסמים למשל, החונכים הם מכורים לשעבר, מכורים נקיים. הם אלו שחונכים את הנגמלים החדשים. גם כאן ניתן לראות כיצד העקרונות של סאתרלנד באים לידי ביטוי בצורה אפקטיבית. ניתן לראות כאן התחברות דיפרנציאלית בה לקבוצה יש השפעה מאוד חזקה על הפרט. הריי מדובר באנשים (חונכים) שכבר היו שם, וכיום הם משמשים מודל לחיקוי. לכן גם האינטימיות וגם תהליך הלמידה יכולים להיות מאוד חזקים ולהשפיע על המשתקם לטובה ולהוציא אותו מתוך המסלול העברייני.

הזדהות דיפרנציאלית (תוספת לתיאוריה של סאתרלנד)

זו אינה סתירה, אלא תוספת

בתיאוריה של סאתרלנד חסרה חוליה בקשר שבין התחברות דיפרנציאלית לבין ההתנהגות העבריינית.

אם לפי סאתרלנד אדם שנמצא כל הזמן בסביבה של עבריינים, ילמד בסופו של דבר להיות עבריין, **גלזר** טוען כי לא כל מגע עם עבריין הופך את האדם לעבריין. יש אנשים שבמסגרת עבודתם נמצאים כל הזמן בסביבת עבריינים, כמו: סוהרים, שוטרים, עורכי דין, אך הם לא הופכים להיות עבריינים. לכן, חסרה חוליה בתיאורית ההתחברות של סאתרלנד והיא - "**הזדהות**". כלומר, כדי שתרחש למידה, לא מספיק שהאדם יתחבר לקבוצה מסוימת, אלא שהוא גם צריך להזדהות עם הקבוצה (המטרות שלה, החברים בקבוצה, וכו'), לרצות ללמוד מהם. לכן, אם אין הזדהות, אין למידה.

התוספת של גלזר

טכניקות ניטרול (סייקס ומצא)

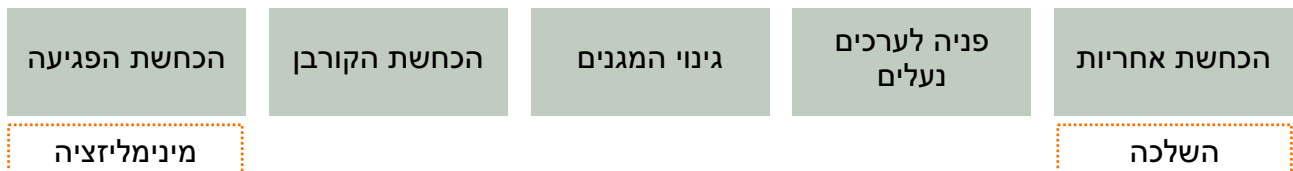
בתהליך הפיכתו לעבריין, האדם רוכש טכניקות שמטרתן היא לנטרל את הפן השלילי שבמעשיו. לצורך הענין, כדי להשקיט את המצפון שלו, את יסורי המצפון או את התחושות הלא נעימות שמציפות אותו כתוצאה מפעולותו העבריינית.

אם עבריינים (למעט פסיכופטים) נדרשים להשקיט את המצפון שלהם, ניתן ללמוד מכך כי יש להם מצפון וכי הם מבינים כי התנהגותם היא שלילית.

הנחות יסוד:

- רגשות אשם ובושה:** גם בקרב עבריינים קיימים רגשות אשמה ובושה. אם עבריינים משתמשים בטכניקות ניטרול וברציונליזציה, זה אומר שיש אצלם רגשות אשמה ובושה.
- ידיעת החוק:** העבריינים מכירים את מערכת החוקים. כלומר, העבריינים יודעים מה מותר ומה אסור ויודעים מה לא מקובל חברתית או מה אסור. טכניקות הניטרול מסייעות להם "להכשיר" את המעשים שלהם ולהצדיק אותם.
- אורח חיים כפול:** גם העבריינים הקשים ביותר לא מעורבים בעבריינות באורח תמידי, אלא ממלאים במקביל תפקידים חברתיים, קהילתיים ומשפחתיים. הילדים שלהם הולכים לבית הספר ולגן, הם משתתפים גם בפעילויות חברתיות שאינן עברייניות.

טכניקות ניטרול

1 הכחשת אחריות (Denial of responsibility):

העבריין מסרב לקחת אחריות למעשיו. מקביל למנגנון ה"**השלכה**" של פרויד. העבריין משליך את האחריות על גורם חיצוני ובכך הוא שומר על הדימוי העצמי שלו. הוא מתאר עצמו כמי שנתון לכוחות שהם מחוץ לשליטתו (קורבנות בילדות, אלכוהול, עונג, התמכרות לסמים). מבחינתו, בגלל נסיבות מסוימות הוא התגלגל למצב בו הוא נמצא. בדרך זו הוא לא מכריז על פגיעה מכוונת בחוקים. אין כאן לקיחת אחריות אישית.

2 הכחשת הפגיעה/הנזק (Denial of injury):

העברייין משתמש במנגנון ההגנה "מינימליזציה". העברייין מנסה למזער עד כמה שניתן את הנזק שנגרם כתוצאה מהעבירה שביצע. הוא מודה במעשיו ומבין שביצע מעשה שלילי, אך זקוק לטכניקת ניטרול כדי להצדיק את מעשיו. "עשיתי, אבל...", "אמנם לקחתי לך את הרכב בלי רשות אבל לא נגרם לו שום נזק". "גונבים מעשירים וחברות הביטוח משלמות - אז בעצם לא נגרם נזק"

3 הכחשת הקורבן (Denial of victim):

גם כאן העברייין יודה בביצוע העבירה, אך יטען שהוא הקורבן והסיבה שפגע במישהו אחר זה, כדי לנקום בו בשל המעשים השליליים שביצע. וגם אם נגרם נזק, הנזק אינו פסול בשל נסיבות העניין. העברייין הופך את היוצרות. הוא הנוקם והקורבן הינו החוטא או העברייין, ולכן נעשה כאן צדק. לדוגמה: אלימות כלפי מורה שמתנכלת לתלמידים, גניבה מחנות שבעליה נוכל, התקפה על בני מיעוטים, אישה שרוצחת את האדם שאנס אותה.

4 גינוי המגנים (Condemnation of the condemners):

העברייין מגנה את אלה שמגנים אותו. מתבצעת העברת תשומת הלב ממעשיו של העברייין להתנהגות של המגנים. "אני? אתם מדברים עלי? תסתכלו על עצמכם", "אני עברייין? כל השוטרים עבריינים במדים", "המדינה מפרה זכויות אדם", "אין צדק בבתי המשפט", "יש אפליה".

5 פנייה לערכים נעלים (Appeal to higher loyalties):

העברייין לא מכחיש או דוחה את נורמות החברה הנורמטיבית. לעתים הוא אף יתנהג על פיהן רוב הזמן, עד שמתרחש איזשהו אירוע שמשנה את מאזן הכוחות. כלומר, יש איזשהו ערך שהוא מעל לחוק. העברייין רואה עצמו כמי שנמצא בדילמה שחייבת להיפתר במחיר של הפרת החוק. הנורמות של קבוצת ההשתייכות מקבלת קדימות. לדוגמה: אידיאולוגיה, ערכי הכנופיה, השתייכות משפחתית.

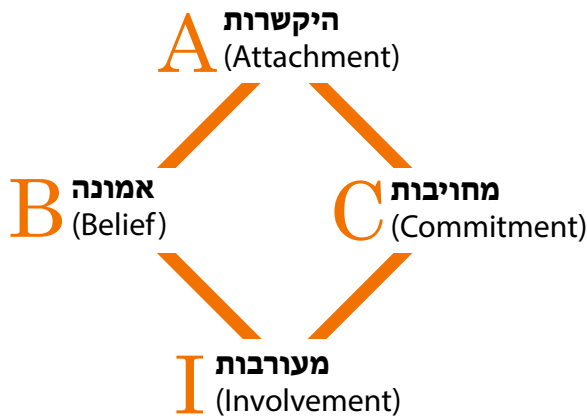
תיאורית הפיקוח החברתי (הירשי)**הנחות היסוד של הירשי:****טראוויס וורנר הירשי**

היה סוציולוג אמריקאי ופרופסור לסוציולוגיה באוניברסיטת אריזונה. הוא עזר לפתח את הגרסה המודרנית של תורת השליטה החברתית של הפשע ומאוחר יותר את תורת השליטה העצמית של הפשע.

1 בני אדם הם מפרי חוק פוטנציאליים מטבעם. כל חוקר עבריינות שואל את השאלה "מדוע אנשים מפרים את החוק?" הירשי טוען כי ההסתכלות הזאת היא לא מדויקת, מכיוון שאם הטבע של האדם הוא להפר את החוק, אזי השאלה הזאת היא מיותרת. בעיני הירשי מה שחשוב לשאול הוא "מדוע אנשים שומרים על החוק?" כלומר, מדוע האדם מתנהג בניגוד לטבע שלו?

2 בני אדם הם יצורים רציונאליים ומודעים לקודים ערכיים ומוסריים רצויים. זאת בניגוד לגישות שונות שטוענות שהעברייין אינו מודע למעשיו, לחלקם יש פגם מולד, וכו'. הירשי טוען שרוב העבריינים מודעים למעשיהם, הם יודעים מה מותר ומה אסור. הם מפעילים שיקולים של רווח והפסד.

3 בבסיס הגישה של הירשי, עיקרון הפיקוח החברתי. הירשי טוען כי בני האדם נוהגים בניגוד לטבע שלהם (להפר את החוק). הם שומרים על החוקים והולכים בתלם, מפני שהם חוששים שמעשיהם יפגעו במערכות יחסים חברתיות, ומכיוון שמופעל עליהם פיקוח חברתי המושג באמצעות ארבעת הרכיבים של המודל הבא...

תהליך הסוציאליזציה (תהליך החיברות) הוא התהליך שהופך אותנו לחלק נורמטיבי בחברה. בתהליך הזה אנו נתונים לפיקוח חברתי בו אנחנו לומדים מה מותר ומה אסור, מהם הכללים והחוקים והערכים החברתיים. האחראים לתהליך הזה הם סוכני החיברות והם אשר יקבעו אילו נורמות וכללים נאמץ ואיזו זהות נאמץ.

הפיקוח החברתי מתחלק לשניים: פורמלי ובלתי פורמלי.

בפיקוח חברתי פורמלי אנו מתייחסים למערכות החוק והמשפט. אנשים לא עוברים על החוק מכיוון שהם אינם רוצים להענש. הם אינם רוצים לקבל קנס, הם אינם רוצים לאבד את החופש שלהם ולשבת מאחורי סורגים.

בפיקוח חברתי בלתי פורמלי אנו מתייחסים למשפחה, לשכונה, לגן הילדים, לבית הספר, למדריך בתנועת הנוער, לקבוצת השוים, וכו'.

המערכת הדומיננטית היא המערכת הבלתי פורמלית. בושה, למשל, היא צורת ענישה המשמשת כלי בפיקוח הבלתי פורמלי. לרכילות, למשל, יש קונוטציה שלילית. אך מדובר בכלי חברתי שיש בו גם אלמנטים שמועילים לחברה. כשהאדם מודע לפגיעה בשם הטוב שגורמת הרכילות, הוא ירצה להמנע ממצב בו ירכלו עליו. לכן, העונש הפורמלי (מאחורי סורגים) מתגמד לעומת החשש מכך שירכלו עליו ושמו הטוב יפגע, שהוא יבייש את משפחתו.

ארבעת המרכיבים הבאים הם אלו שמסייעים לחברה באמצעות הפיקוח הבלתי פורמלי לשמור את האדם במסלול נורמטיבי:

1 היקשרות (Attachment):

מדובר בקשר אמיתי ואכפתי וקרוב שיש בין האדם לסביבה הקרובה שלו (הורים, אחים), קשר שהוא לא ירצה לסכן על ידי סטייה מהמסלול. אדם יסכים לוותר על דרגות החופש שלו ולצמצם את יצריו רק כדי לשמור על הקשר. אדם שאין לו קרובים, אין לו מה להפסיד, אין לו את מי לאכזב. לכן, יהיה לו יותר קל לסטות ולהתנהג לפי הטבע האנושי שלו.

2 אמונה (Belief):

אמונה (*לא דתית) של האדם בצדקת הערכים החברתיים והנורמות, שיש לציית להם. ברגע שהאדם מגיע להבנה במהלך תהליך הסוציאליזציה, שיש רציונאל מאחורי החוקים ויש להם מטרה וסיבה, יהיה לו קל יותר לשמור עליהם. לכן, כאשר האמונה בתוקף המוסרי של החוק חלשה, קל יותר לעבור עליו.

3 מחויבות (Commitment):

הכוונה למחויבות למסגרת. כשהאדם נמצא במסגרות נורמטיביות ויצרניות, כמו: בית ספר, קבוצת ספורט, מקום עבודה, חוג, וכו', הוא משקיע זמן ואנרגיה במסגרות אלו. פעילויות נורמטיביות אלו בונות תחושת מחויבות לחברה הנורמטיבית. הן מעניקות לו ערכים של התמדה, אחריות וכו', וקושרות אותו לחברה הנורמטיבית.

4 מעורבות (Involvement):

בהמשך למרכיב הקודם, מעורבות בפעילות משפחתית, קהילתית וחברתית לא מותירה פנאי להתעסקות בפעילות לא נורמטיבית. כשהאדם מעורב ולוקח חלק פעיל, כשהוא יעלם, חסרונו יורגש. כשהאדם מבין שלתפקיד שלו יש חלק מהותי בפעילות, הוא ימנע מלהעלם.

תיאוריית האנומיה - דורקהיים

תיאוריית האנומיה כהסבר לפשיעה וסטייה

תיאוריית האנומיה היא תיאוריה המנסה להסביר פשיעה וסטייה, בהיבט חברתי רחב יותר. אם עד עכשיו דיברנו על הקשר של הפרט עם החברה, על סוכני החיברות ועל הפיקוח החברתי, תיאוריה זו בוחנת תהליכים ושינויים רחבים יותר שעוברים על החברה כולה ומעצבים אותה, שינויים שמשפיעים בסופו של דבר גם על הפרט ועל ההתנהגות שלו.

אמיל דורקהיים היה זה שפיתח את תיאוריית האנומיה. הוא אף היה זה שהגה את המונח אנומיה וקשר אותו לסטייה חברתית. רוברט מרטון, שהיה תלמידו של דורקהיים, פיתח את התיאוריה ולקח אותה לכיוון אחר.

רוברט מרטון

סוציולוג יהודי אמריקאי, אחד החוקרים הנודעים בסוציולוגיה. מוכר בין היתר כמי שטבע את הביטויים: "נבואה המגשימה את עצמה", "מודל לחיקוי" ו"אפקט מתי".

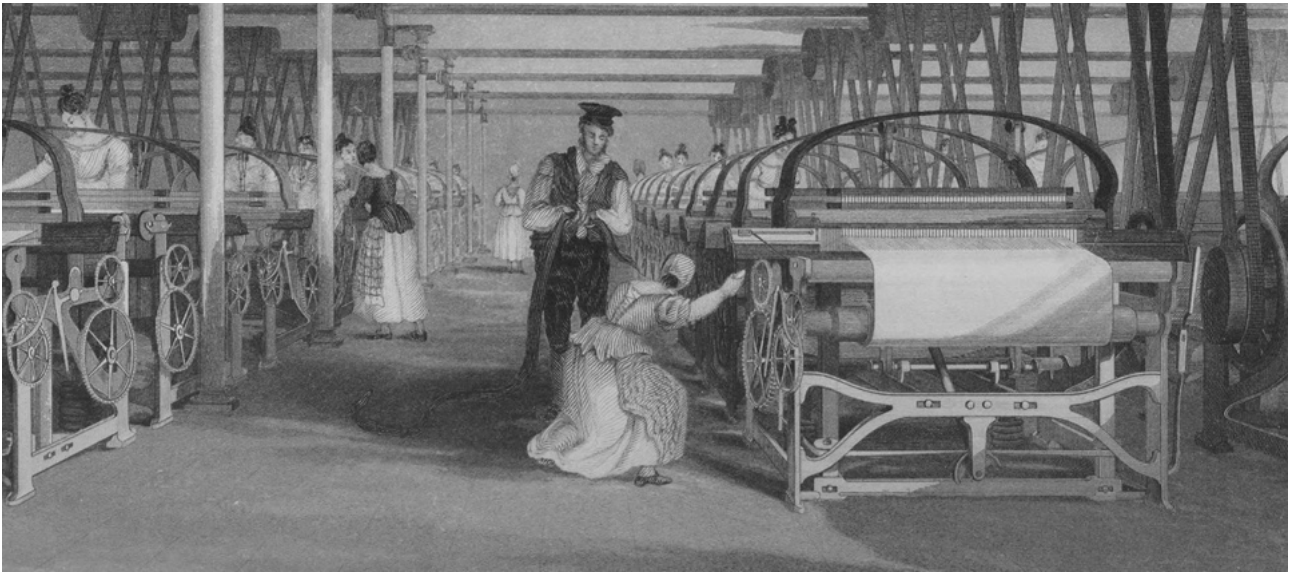
אמיל דורקהיים

אחד מהסוציולוגים החשובים ביותר בכל הזמנים. קידם את הסוציולוגיה לאחד המדעים המקובלים בעולם האקדמי.

אמיל דורקהיים

- כאמור, דורקהיים טען שאם אנו רוצים להבין את האדם ואת ההתנהגות שלו, אנו צריכים להסתכל על תהליכים חברתיים רחבים, הרבה יותר מהסביבה הקרובה של הפרט, וללמוד כיצד תהליכים אלו משפיעים בסופו של דבר על התנהגותו של הפרט.
- דורקהיים ראה בחברה גורם מאוד משמעותי ומשפיע על ההתנהגות של האדם, במובן מסוים אף מגביל את חירותו של האדם ומשפיע על החלטותיו.
- דורקהיים ייחס חשיבות להשפעה של החברה על היחיד ולכן חקר תהליכים ושינויים חברתיים במבנים חברתיים והשלכותיהם. כמו: מעמדות, חלוקת מטלות/עבודה בחברה.
- בשנת 1893 הוא פרסם את הספר "חלוקת העבודה בחברה", בו הוא התייחס לשינויים החברתיים והכלכליים המשמעותיים שהתרחשו בין המאה ה-18 למאה ה-19.
- דורקהיים התייחס לשני מאורעות מרכזיים: **המהפכה התעשייתית והמהפכה הצרפתית**. אנו נתמקד במהפכה התעשייתית.

המהפכה התעשייתית

המהפכה התעשייתית (באנגלית: The Industrial Revolution) הוא השם המקובל לשורה של שינויים טכנולוגיים, כלכליים, וחברתיים, שהתחוללו בעיקר בבריטניה, ואחר-כך ביתר מדינות אירופה ובארצות הברית, החל מאמצע המאה השמונה עשרה ועד מחצית המאה התשע עשרה.

המהפכה התעשייתית חוללה שינוי ניכר במבנה החברתי טרם המהפכה, בו התחלקה החברה, לפי התפיסה המסורתית, לאצילים, אנשי דת ואיכרים, כשבלטה בה במיוחד עלייתו של מבנה חדש בו החלה לדעוך חשיבותם של אנשי הדת ואחר-כך האצולה לטובת מעמד חדש, הבורגנות, כשנהירה עצומה של אנשים שעסקו קודם לכן בעיבוד האדמה אל המפעלים יוצרת מעמד חדש של פועלי מפעלים ומכרות, הפרולטריון.

התיעוש שהביאה המהפכה התעשייתית חולל מספר שינויים חשובים ורבי השפעה: הירידה הניכרת בתמותת התינוקות כתוצאה מתת-תזונה מאמצע המאה השמונה-עשרה הובילה לגידול מטאורי באוכלוסייה, ולשינוי בדפוסי חייהם. המעבר מן הכפר אל העיר חולל את השינוי המשמעותי ביותר.

עד לפרוץ המהפכה חי רוב גדול של התושבים בכפר, שם שימש בעבודה חקלאית כחוכר אדמות או כאיכר זעיר. רוב האנשים חיו בבית אחד עם בהמות המשק. המעבר לעיר ולעבודה במפעלים סימן עליה משמעותית ברמת החיים ובאיכותם, עם חדירתה של הכנסה כספית וחיידושים כמו בגדים, נעליים ושאר אבזרי לבוש זולים יחסית, אותם ניתן היה להחליף כאשר התבלו, מקומות בהם ניתן לבלות אחרי שעות העבודה, שיפור ניכר בתזונה (כמו אכילת בשר, שהייתה אירוע נדיר, חד או דו שנתי עד אז), חדירה של ידיעת קרוא וכתוב, וכיוצא בזה.

עבור חלק מהאוכלוסייה סימנה המהפכה התעשייתית איום משמעותי. בעלי מלאכה קטנים, שעסקו במלאכות כמו אריגה בגול ידני, עיבוד צמר, תפירה, רצענות, ייצור סיכות, ועוד מצאו את רגליהם נדחקות לטובת הייצור ההמוני, שהיה זול ונגיש הרבה יותר. במקרים רבים, באופן אירוני, התחולל השינוי בעקבות שכלולים שנוצרו בידי מי שהיו בעלי-מלאכה או בני בעלי-מלאכה בעצמם: רוב השכלולים וההמצאות שנולדו במהלך המהפכה התעשייתית היו פרי רעיונותיהם ויזמתם של תעשיינים וממציאים שבאו ממעמד זה. שינוי זה סימן את שקיעתם של

שינויים טכנולוגיים,
כלכליים וחברתיים

חלוקה מחדש של
מעמדות

שינוי ניכר במבנה
החברתי

עיר - נהירה אל
העיר ואל המפעלים

גידול מטאורי
באוכלוסייה

עליה משמעותית
ברמת החיים

יצור המוני על חשבון
עסקים קטנים

עידן של המצאות
טכנולוגיות

בעלי המלאכה הקטנים ושל הארטיזנים (האומנים) ובמקומות שונים נערכו ניסיונות חבלה, התפרצויות לבתי החרושת והרס המכונות החדשות. מנהיגה הידוע של תנועה זו היה נד לוד, על שמו קרויה תנועה זו הלודיטים.

עבור אחרים, הייתה המהפכה התעשייתית הבטחה משמעותית. עובדים במפעלים הלכו עם השנים והצטרפו אל המעמד הבינוני (הנמוך והבינוני), שעה שהיזמים - הקפיטליסטים או הבורגנים, לפי ההגדרות שטבע קרל מרקס - הפכו למעמד שהתחרה בכוחו ובהשפעתו במעמד האצולה.

תהליכים מרכזיים במהפכה התעשייתית:

המהפכה התעשייתית הביאה ליצירה של מספר תהליכים מרכזיים:

- מעבר מחברה מסורתית לחברה קפיטליסטית-מתועשת.
- נהירה מהכפרים לערים מתועשות.
- התפתחות של מעמדות: בעלי הון # פרולטריון (מעמד הפועלים)
- התפתחות קפיטליזם: מוסר עבודה נוקשה, חשיבות היחיד, חשיבות ההון והקניין, ניצול של כוח עבודה, התעשרות
- ירידת ערכה של הדת

מדובר בשינוי חברתי עצום ומהיר, מחברה מסורתית לחברה מתועשת, אשר הביא לטלטלה מאוד גדולה בקרב החברה. לא לחינם נקרא השינוי "מהפכה". השינוי הזה הצריך שלב ביניים. השלב הזה נקרא "חברה בהתהוות". שלב בו החברה חווה משברים, אובדן ובלבול. זו תקופה מאוד מסוכנת בה הפרט לא יודע איך להתנהג.

חברה מסורתית

מדובר בחברה קטנה וכפרית ולא מפותחת טכנולוגית. בחברה זו החברים מייצרים את כל צורכיהם. כל אחד דואג לצרכיו האישיים (לגדל את המזון בעצמו, לתפור את הבגדים, לבנות את הבית). כל אחד לעצמו. חברה בה האחד לא תלוי באחר.

החברה המסורתית היא חברה די הומוגנית - יש דמיון גדול בין חברי הקבוצה, מסלול החיים שלהם דומה, בעלי תפקידים זהים (איכרים, חקלאים), לרובם אורח חיים זהה, ערכים זהים, טקסים משותפים, "מצפון קולקטיבי" משותף. כלומר באין פערים, ההשקפה היא משותפת.

חברה מסורתית היא לרוב חברה קטנה. קשרי המשפחה והשכנות הקרובים יוצרים ליכוד חברתי וקונפורמיות גבוהה - "דבק חברתי".

"חוק מעניש/מדכא": חקירה, עונש ונקמה על ידי חברי הקבוצה בגין הפרה של הסולידריות הקולקטיבית (ענישה קשה).

פרט שינסה להפר את הנורמות החברתיות המושרשות יתקל בתגובה חברתית חזקה על ידי חברי הקהילה ובענישה בלתי פורמלית מצידם. הענישה בגין הפרה של הסולידריות הקולקטיבית תהיה קשה - נידוי והרחקה של הפרט הסורר מהקהילה.

חברה תעשייתית

זוהי חברה מודרנית בה מרבית האוכלוסיה נמצאת בריכוזי ערים. היא מפותחת מבחינה טכנולוגית, כלכלית וחברתית. ככל שהחברה עוברת שינויים טכנולוגיים וגידול אוכלוסין, התודעה החברתית השיתופית נחלשת והחברה הופכת יותר אינדיבידואליסטית. החברה היא הטרוגנית והאנשים בה שונים זה מזה. ככל שהחברה יותר הטרוגנית, ישנן יותר דיעות וכתוצאה מכך גם התנגשויות. נוצרת אוטונומיה אישית יחד עם תלות הדדית בין חברי הקהילה. כל פרט מתמקצע בתחום מסוים ומעניק את שירותיו לשאר חברי הקהילה. בקהילה אחת אנו נמצא רופא וירקן ואינסטלטור ועו"ד וכו'. כל אחד חי באוטונומיה משל עצמו, אולם הפרטים תלויים האחד בשני. קיים סחר חליפין ותפקוד יעיל של כל קבוצה. הסולידריות בין החברים מבוססת על השוני ביניהם. חברה הטרוגנית (פלורליזם ערכי, תפיסות עולם שונות ועוד).

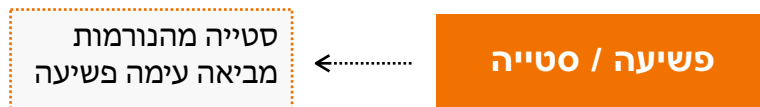
"חוק מפצה": למען חידוש שיתוף פעולה בין הפרטים בחברה, המשפט בא להשיב את הדברים לסדרם, בשעה שהתנהלותם הופרה (תיקון הנזקים ושמירה על תפקוד המערכת החברתית).

החקירה, השפיטה והענישה מתבצעות על ידי מוסדות שמתמחים בכך במסגרת חלוקת העבודה בחברה (משטרה, פרקליטות, בית משפט, בית סוהר). ניתן לדמות את החברה לגוף אנושי המורכב מאיברים שונים, כשכל איבר אחראי לפעולות מסוימות, אך כדי לתפקד כהלכה כל האיברים צריכים לפעול בהרמוניה. כך גם בחברות מודרניות תעשייתיות - האנשים שמרכיבים את החברה פועלים בתחומים מוגדרים, והם תלויים בעבודתם של אחרים בתחומים אחרים. התלות היא הדדית.

חברה בהתהוות

שלב הביניים המאפיין חברה שעוברת שינויים חברתיים מהירים (תיעוש, עיוה, גידול אוכלוסין). נוצר מירוץ טכנולוגי בו המוצר הוא במרכז, ולא האדם. השינויים החברתיים והכלכליים הם כה מהירים, עד שהאדם אינו מספיק להסתגל אליהם. נוצר מצב ביניים בו הנורמות הישנות לא מתאימות והנורמות החדשות לא התגבשו. לחברה אין די זמן לפתח חוקים מתאימים כדי להסדיר סדר חברתי חדש. מצב כזה יכול ליצור אנומיה (**Anomie**). במצב של אנומיה הכללים אינם ברורים והאדם מוצא את עצמו בבלבול. ללא מתווה ברור, אחיד ומסודר שתקף לכולם, מתחילה להוצר התפוררות ערכית, תוהו ובוהו המביא לפגיעה בלכידות החברתית ושבירת הנורמות החברתיות.

אנומיה: מצב של בלבול בנורמות ברמת הפרט והחברה. הנורמות לא ברורות, סותרות או נעדרות.

תיאוריית האנומיה - מרטון

רוברט מרטון

מרטון ביקש לקחת את המושג "אנומיה" של דורקהיים ולנסות באמצעותו להסביר את שיעורי העבריינות הגבוהים בחברה האמריקאית. לשם כך, הוא ניסח מחדש את המונח אנומיה.

מרטון מנסח מחדש את המונח "אנומיה"

מרטון סותר את הגישה של דורקהיים. הוא טוען שעל הפרט בחברה מופעל כל העת לחץ להשיג את המטרות החברתיות. וכשהפרט אינו מצליח, הוא יחפש קיצורי דרך בדמות סטייה ופשיעה.

מרטון טוען כי קיימים שני מרכיבים שקובעים את ההסתגלות של האדם בחברה:

- **מטרות חברתיות מקובלות:** רווחה כלכלית, הצלחה, כבוד, סטטוס חברתי.
- **אמצעים להשגת המטרות החברתיות** שנקבעים על ידי הנורמות החברתיות והחוקיות המקובלות: אדם שרוצה להגיע למעמד ולרווחה כלכלית, צריך להשקיע מאמץ רב, התמדה ועבודה קשה.

אנומיה - על פי מרטון

תוצר של פער בין מטרות חברתיות מקובלות בחברה לבין האמצעים להשגתן.

המצב החברתי יוצר סגנונות חיים שונים שבאמצעותם האנשים מנסים להגיע למטרות. לא לכולם יש את אותה נקודת פתיחה. לא לכולם יש את אותם אמצעים. ככל שהאמצעים בידי האדם יהיו דלים יותר, ככל שנקודת הפתיחה שלו תהיה נמוכה יותר, כך גדל הסיכוי שהוא ישתמש בקיצורי דרך.

חברה אנומית תוליד סגנונות חיים לא נורמטיביים, הבאים לידי ביטוי בפשיעה ובסטייה ואשר אינם משרתים אותה.

חמשת סגנונות החיים על פי מרטון

מרידה	נסיגה	ריטואליזם	חדשנות	קונפורמיות
Rebellion	Retreatism	Ritualism	Innovation	Conformity

כל אחד מסגנונות החיים נבחן לאורך שני צירים: **מטרות ואמצעים**.

קונפורמיות (Conformity)

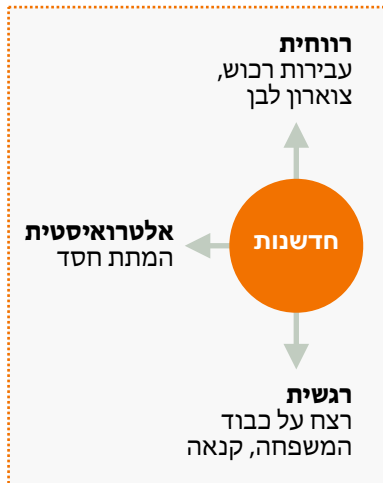
1

צורה נפוצה של הסתגלות יציבה לחברה. אדם קונפורמי הוא אדם שהולך בתלם, מקבל עליו את הכללים והנורמות, את המטרות החברתיות וגם את האמצעים להשגתן. לדוגמה: אדם שרוצה לרכוש תואר, ישקיע בלימודים. מרבית האנשים באוכלוסיה הם קונפורמים (נורמטיבים). אם מרבית האנשים לא יהיו קונפורמיים, החברה תחדל מלהתקיים.

הקונפורמי **מקבל** את מטרות החברה ו**מקבל** את האמצעים להשגתן.

חדשנות (Innovation)

2

החדשן נמצא בקונפליקט בין מטרות לאמצעים ופתרון הקונפליקט הנו - הפרת החוק (גניבה, הונאה, הימורים). החדשן נמצא בכל המעמדות, אך נמצא אותו בשכיחות גבוהה בקרב המעמדות הנמוכים, שם האמצעים מוגבלים והלחץ גדול יותר. הצלחתו של החדשן מהווה סכנה חברתית משום שבמעשיו הוא מעביר את המסר בקרב שומרי החוק שדרך הסטייה מתגמלת יותר מהדרך הנורמטיבית. לדוגמה: אדם שרוצה לרכוש תואר, ידלג על שלב הלמידה וירכוש תעודה מזויפת. החדשן הוא הסוג הרלוונטי ביותר בחקר עבריינות. צורת ההסתגלות הרלוונטית ביותר לניתוח התנהגות סוטה ועבריינית.

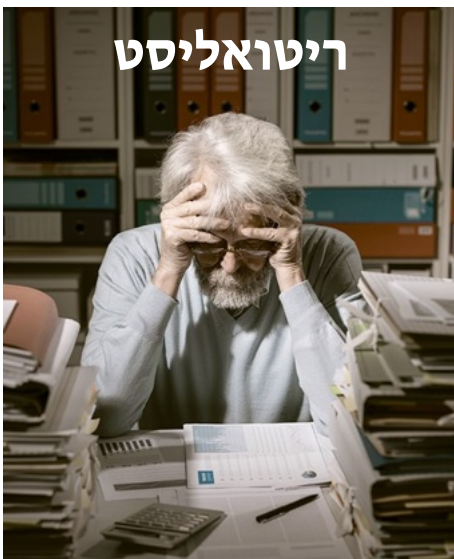
החדשן **מקבל** את מטרות החברה, אך **דוחה** את האמצעים הלגיטימיים להשגתן.

ישנם שלושה סוגים של חדשנות:

- **חדשנות רווחית:** חדשנות כלכלית, כמו: עבירות רכוש, עבירות צווארון לבן. עבריינים שמחפשים לעשות כסף קל.
- **חדשנות רגשית:** כאן מדובר בעבריינים שמפגינים אלימות אקספרסיבית (רגשית). זוהי עבריינות המבוססת על רגש שמתפרץ בלהט הרגע. לדוגמה: רצח על כבוד המשפחה. המטרה החברתית כאן היא שמירה על כבוד המשפחה, אך האמצעי להשגת הכבוד היא לא מקובלת.
- **חדשנות אלטרואיסטית:** עבריין שעושה מעשה לא לגיטימי לטובת מטרה לגיטימית עבור הזולת. לדוגמה: המתת חסד שמטרתה להקל על סבלו של אחר.

ריטואליזם (Ritualism)

3

(מלשון ריטואל, טקס, חזרתיות). לרובנו יש מטרות חברתיות. רובנו רוצים להגיע לרווחה כלכלית, עושר, הצלחה, להשתפר, להיות טובים יותר. הריטואליסט רוצה להשאר במקום. לריטואליסט יש עבודות רגילות שמעניקות לו יציבות כלכלית ופרנסה, אך הוא מוותר על המטרות החברתיות (עושר, קידום, התפתחות, סטאטוס). הוא נקרא ריטואליסט מכיוון שכל חייו הוא נמצא באותו המקום, עם אותו שולחן עבודה, עם אותה שיגרה, ללא כוונות לצאת מאזור הנוחות. צורת הסתגלות זו נובעת לעתים מהתחרות שקיימת בחברה המודרנית או מהמאבק הבלתי פוסק להצלחה, שיוצר חרדות, ועל מנת לשכך אותן הריטואליסט מנמיק את שאיפותיו. דוגמה לריטואליזם: פקידים זוטרים שממוקמים בתחתית הסולם הארגוני ושקעו בייאוש ובחוסר אמונה שיצליחו לטפס במעלה הסולם הארגוני והחברתי, ולכן הם

שוקעים בשגרה, בביטחון וביציבות. **צורת הסתגלות זו אינה רלוונטית בחקר עבריינות**
 הריטואליסט **דוחה** את המטרות החברתיות, אך **מקבל** את האמצעים להשגתן.

4 נסיגה (Retreatism):

הנסגן הוא אדם שחי בשולי החברה. הוא נוכח בחברה אך רק באופן פיזי. הוא נקרא נסגן, מפני שזהו אדם שלוקח צעד אחורה עד אשר הוא נפלט מהחברה. מדובר באנשים שבדרך כלל חוו כישלונות אישיים קשים ולא היו מסוגלים להשיג מטרות חברתיות, והנורמות שהפנימו מנעו מהם לאמץ אמצעים לגיטימיים להשגת מטרות אלו. הנסגן יטביע את יגונו באלכוהול, בסמים, בריחה מהמציאות. דוגמאות לנסגנים: הומלסים, קבצנים, מכורים לסמים, פסיכוטים

הנסגן **דוחה** את מטרות החברה ו**דוחה** גם את האמצעים להשגתן.

5 מרידה (Rebellion):

האדם המורד מחפש ליצור מבנה חברתי כתחליף למבנה הקיים, בטענה כי מערכת הערכים בחברה הקיימת אינה צודקת ומפלה. הוא יבקש ליצור מבנה חדש המאופיין בשינוי ערכים מוחלט. הוא תוקף את מערכת הערכים של המעמד השליט ומבקש להחליף אותה במערכת ערכית צודקת, חלופית. המרדן פועל בשם ערכים הומאניים, ערכיים ואלטרואיסטים. לרוב מדובר במחאות (מחאת האתיופים, הפנתרים השחורים, מחאת האוהלים, מחאת השמאל לאחרונה). המורד יחפש אחר הכרה חברתית וינסה להשיג את המטרה באמצעות פעולות העוברות על החוק כמו: ונדליזם, הצתות, פריצות ושיבוש הסדר החברתי.

המורד **דוחה** גם את מטרות החברה ו**דוחה** גם את האמצעים להשגתן, אך מציע אלטרנטיבה.

סיכום סגנונות חיים אל מול מטרות ואמצעים להשגתן

אמצעים	מטרות	סגנון חיים
+	+	קונפורמיות
-	+	חדשנות
+	-	ריטואליזם
-	-	נסגנות
- +	- +	מרידה

המורד דוחה את המטרות והאמצעים הקיימים ומציע אלטרנטיבה.

גישת התיוג

מדוע אנו מתייגים?

כדי להתמודד עם כל המידע שאנו אוגרים במהלך החיים, המוח שלנו מייצר קטגוריות וסכמות. כך, במקום להתמודד כל פעם מחדש עם סיטואציות שכבר ניתקלנו בהן בעבר, הקיטלוג מסייע לנו לקצר תהליכים (אדם שרץ עם סכין ברחוב, משמע סכנה). כך המוח שלנו חוסך באנרגיה (הקמצן הקוגניטיבי).

הקיטלוג הזה - התיוג, אף מסייע לנו למקם את עצמנו על המפה ביחס לאחרים (השיוך החברתי שלנו).

בפן הקרימינולוגי ננסה להבין כיצד התיוג יכול להוביל אדם לפשיעה או למסלול של סטייה. כיצד החברה יכולה ליצור עבריינים?

החל משנות ה-60 החלו להתמקד בתגובות החברתיות הפורמאליות והבלתי פורמאליות, שיוצרות, מקבעות ומעצימות את הזהות העבריינית.

גישת התיוג מהווה נקודת מבט השמה דגש על התגובה החברתית והשפעתה על:

רצידיביזם

מדוע העבריין נשאר בעולם העבריינות?

הגיוס לפשע

מדוע האדם הופך להיות עבריין?

גישת המייסדים:

זהות עבריינית

= תיוג

על פי גישה זו, התיוג יוצר זהות עבריינית.

גישתו של שוהם

הוויה עבריינית

= התנהגות עבריינית

+ תיוג

שוהם מוסיף אלמנט לגישת המייסדים וטוען שלא מספיק לתייג אדם כעבריינים, אלא שהוא צריך גם להתנהג ככזה.

גישתו של אדד

זהות עבריינית

= קרקע מכינה

+ התנהגות סוטה

+ תיוג

אדד ממשיך את שוהם ומוסיף אף הוא אלמנט חדש - "קרקע מכינה".

גישת המייסדים

זהות עבריינית

=

תיוג

הגישה אומרת שסטייה אינה מציאות אובייקטיבית, אלא סובייקטיבית, מכיוון שהיא תלויה בשיפוט של הקבוצה החברתית. כלומר, האופן בו החברה מתייחסת לאדם מסוים הופכת להיות המציאות שלו, למרות שלא תמיד יש הצדקה לכך. משמע, כדי שאדם יתוייג כשלייל, הוא לא חייב לעבור על החוק, אלא מספיק שהחברה תתייחס אליו ככזה.

לדוגמה, ילד בבית הספר בעל הפרעת קשב לא מאובחנת ולא מטופלת. הילד לא מוצא את עצמו בכיתה. הסביבה תתייחס אליו כאל תלמיד בעייתי. הילד יקבל מסרים חוזרים שהוא בעייתי (בבית, בבית הספר בשכונה). בסופו של דבר הוא יאמין בזה ויאמץ את גישת הסביבה אליו. מן נבואה שמגשימה את עצמה.

על פי גישה זו, לחברה יש כח מאוד חזק. תיוג הוא מכשיר פיקוח חברתי המופעל בדרך כלל על ידי בעלי הכח, כאלו שמעמדם הסוציו-אקונומי גבוה, כנגד בני אדם חסרי כוח, כאלו שמעמדם החברתי והסוציו-אקונומי נמוך.

חברה שסימנה אדם כבעל זהות עבריינית, תעביר לו מסרים חוזרים ונשנים בקשר לזהות זו. אט אט הוא יטיע בתוכו את המסרים הללו, עד שהדבר יחולל שינוי לרעה בזהותו ובסופו של דבר זה יחריף ויקבע את סטייתו, כך שהתווית תהפוך להיות הבסיס לזהות האישית.

גישת המייסדים - טננבאום

פרנק טננבאום התייחס למונח "דרמטיזציות הרוע" וסיפק את הבסיס התיאורטי לגישת התיוג. טננבאום טוען כי החברה מתייחסת לעתים למעשים מסוימים של הפרט בהגזמה. לעתים מדובר במעשה שהוא לא תמיד תקין ולא תמיד נורמטיבי ומעצימים אותו מעבר לפרופורציות שלו - עושים דרמטיזציה של הרוע. נוצר כאן כדור שלג שלא בצדק, שמושך את תשומת הלב של החברה ויוצר מצידה תגובה חברתית מוגזמת. אם הגישה של המייסדים טוענת שההתנהגות של האדם אינה משנה, אלא התיוג של החברה. מספיק שמראהו מזכיר מאפיינים של עברין, הוא יתויג ככזה, טננבאום מחדד במעט את הגישה וטוען כי גם לאדם יש תרומה בתיוג בעצם ההתנהלות שלו.

לדוגמה: בשכונות עוני בה כמעט כל הנערים מעורבים בהתנהגות פרועה ובלתי חוקית מנקודת המבט של החוק הפלילי (השתמטות מבית הספר, גנבה, ונדליזם ועוד). מעשים אלו נתפסים על ידי הרשויות כעבריינים ובמאמץ לבלום התנהגות זו, המשטרה עוצרת ומענישה כמה מן הנערים. אם הם מתמידים במעשיהם הם נשלחים

למוסדות לעבריינים, אך הענישה אינה מצליחה לשים קץ למעשים אלו. לעתים היא אף מסלימה את חומרת העבירות. מעצרו וכליאתו של נער הופכת אותו בעיני הקהילה מפרח רגיל למקרה חסר תקנה - פושע בראשית דרכו. מאחר שמתייחסים אליו כאל עברין ומאלצים אותו להתרועע עם פושעים צעירים, הפרח מתחיל לראות את עצמו כעברין אמיתי. במקום לנסות ולעצור את התהליך באמצעות טיפול בראשית דרכו, החברה בעצמה מעצימה את התהליך ומגשימה את הנבואה על האדם.

"אני השישי מבין 12 ילדים. בגיל שש הלכתי לבי"ס, גם קשה היה המשמעת וזה... זה גם התאים למשמעת בבית. בשניהם היה קשה. כיתה ו' העבירו אותי לבי"ס, עכשיו מה היה... החליטו לשלוח אותי אחרי שהייתי הרבה זמן אצל פסיכולוג... שלחו אותי לשם - אמרו לי ששם יהיה יותר טוב. חשבו שאני מטומטם... היפראקטיבי... בעייתי. הייתי בעייתי קצת. הייתי חוצפן. בבית עונשים קשים... לא יודע - הייתי חוצפן. בגלל שראו אותי בתור בעייתי. בבי"ס לא טוב... אפילו שהייתי לומד רגיל... הם ככה חשבו. גם ההורים וגם הבי"ס חשבו שאני בעייתי. ואני לא חשבתי שאני בעייתי... הייתי רגיל... כל ילד הוא קפיצי ושטותניק, אוהב לעשות מה שאסור, ילד רגיל... זו הייתה תקופה בעייתית - כולם חשבו עליך משהו ואתה לא חושב ככה - צריך להוכיח... תקופה "בלגאנית" - חושבים שאתה משהו ואתה לא... עד שמשכנעים אותך שאתה כן. באיזשהו מקום כבר אמרתי "אני הבעיה"... בלגאן מבפנים... מבחוץ לא הראיתי".

טננבאום: "תהליך יצירת הפושע הוא תהליך של הדבקת תווית, הגדרה, בידוד, תיאור, הדגשה, זיהוי, פיתוח המודעות ומודעות עצמית. האדם הופך למה שתיארו אותו. לא משנה עד כמה מנסים לשנות את הרע. לא רק שהוא אינו נעלם אלא הוא גובר. הדרך לצאת מהמבוך היא לא לעשות דרמטיזציה של הרוע. ככל שימעטו לדבר, כך ייטב."

התהליך

האדם המתויג מוקע מחוץ לקולקטיב ובתהליך הדרגתי התווית של העבריין הופכת להיות סטאטוס העל שלו (Master status). בשלב הבא, האדם עשוי להצטרף לקליקה (תת תרבות עבריינית) שתכבד אותו ותיתן תוקף לזהותו.

ישנה טקסיות חברתית להוקעת האדם מחוץ לגבולות החברה הנורמטיבית: רכילות, ביוש, ניכור ועוד. תיוג חוזר ונשנה עשוי לגרום לעבריין לשנות את תפיסתו העצמית מאדם נורמלי לאדם סוטה. מרגע שהזהות משתנה העבריין מאבד את המוטיבציה לנהוג בקונפורמיות.

ביקורת על גישת המייסדים

הביקורת העיקרית על גישת המייסדים היא שמדובר בגישה דטרמיניסטית במידה קיצונית, בה האחריות כולה מוטלת על החברה. הגישה מציגה את הסוטה ככלי ריק שאין לו יכולת להחליט על התנהגותו. היחיד שאחרים קובעים שהוא סוטה, עומד חסר אונים, כשגורלו בידי המתייגים.

גישתו של שוהם

$$\text{תיוג} + \text{התנהגות עבריינית} = \text{הווייה עבריינית}$$

שוהם מסכים עם גישת המייסדים אך מוסיף לה אלמנט נוסף - ההתנהגות של הפרט. לטענת שוהם לאדם עצמו יש תרומה לתיוג שלו. לא מספיק לשגר לאדם מסרים מתייגים, אלא שההתנהגות של האדם היא גורם חשוב. מה שסביר להניח יצור את הזהות העבריינית היא סטייה של האדם מהנורמות ובעקבות כך תיוג האדם על ידי החברה.

ההסתברות להיות מתויג עולה ככל שהאדם מפר יותר נורמות ומתנהג באופן סוטה, כלומר סטיגמה לא דבקה למי שאינו עושה דבר.

גישתו של אדד

$$\text{תיוג} + \text{התנהגות סוטה} + \text{קרקע מכינה} = \text{זהות עבריינית}$$

אדד מקבל את הגישה של שוהם, אך טוען שזה לא מספיק. הוא מציע תוספת, חוליה מקשרת למודל של שוהם. לדבריו של אדד, גם במצבים שבהם אדם מבצע התנהגות סוטה ומתויג, אין הכרח שלבסוף יפתח זהות של סוטה. אדם אינו מקבל אוטומטית - ללא סינון - כל מסר חברתי. קליטת גירויים על ידי בני אדם מסביבתם היא סלקטיבית (בררנית) ותלויה ב"קרקע מכינה".

קרקע מכינה היא בית הגידול של האדם - הזהות שלנו. כל הזיכרונות, החוויות, המחשבות, האמונות, הדמיונות והמסרים שהועברו אלינו בשנים הראשונות על ידי האחרים המשמעותיים (הורים, משפחה קרובה). הזיכרונות והמסרים הללו פועלים כמסננת שמסייעת לאדם להתעלם מהמסרים התיוגיים (קרקע מכינה חיובית) או לקבלם במהירות ובקלות (קרקע מכינה שלילית). התיוג החברתי יוצר תיוג עצמי רק כאשר קיימת "אוזן קשבת" פנימית לאותם מסרים. מערכת זו, מעניקה לאדם "**חוסן אנטי תיוגי**" (כמו מערכת החיסון בגוף) ממסרים שליליים ולעתים דווקא "**חולשה תיוגית**".

חולשה תיוגית

הנטיה להטמיע מסרים תיוגיים של הסביבה

חוסן אנטי תיוגי

היכולת להתעלם ממסרים תיוגיים של הסביבה

בוקר אור!

גברים צעירים העוסקים בזנות: היסטוריית חיים וחוויות עכשוויות

1. כיצד מוגדרת זנות גברית? חשובה! שאלה פתוחה

זנות המספקת שירותי מין בתמורה לסוג מסוים של תשלום, כגון: כסף, משקאות, סמים, מוצרי צריכה אחרים ואפילו מיטה ומחסה בלילה.

2. מהו הסיווג לזנות גברית ועפ"י מה הוא נקבע? מהי ההיררכיה? שאלה פתוחה. לרשום לפחות שלושה סוגים.

מקום 6	5	4	3	2	מקום 1
		ESCORT			
עובדים בכביש	מסג'יסטים	נערי ליווי	עובדי ברים	נערים להשכרה	נערי טלפון

3. מהם הגורמים לעיסוק צעירים בזנות? חשובה! צריכים לדעת טוב

- זנות כחלק אינטגרלי מהחיים: העיסוק בזנות היא האופציה המתאימה.
- זנות כאמצעי להשגת מטרות חומריות/חברתיות: דרך להשיג כסף, מזון, קורת גג.
- זנות כתוצאה של הפחדות ואיומים: דמות סמכותית שכופה עצמה באלימות (סרסור).

4. כיצד מאופיין תהליך ההתרחקות של הנערים מן הנורמות החברתיות אל עבר הזנות?

מדובר בתהליך ארוך שנקבע על ידי נסיבות חיים קשות של אלימות, התעללות והזנחה. מרביתם הטרוסקסואלים. חסרים דמות הורית. חוו תחושת בדידות. מרביתם חוו תקיפה מינית

5. עפ"י ממצאי המחקר ביחס לתחילת העיסוק בזנות, מהם הגורמים שהפכו את הזנות לאפשרות היחידה עבור הנערים? שאלה פתוחה

- מעורבות נותן חסות (ספונסר): דמות אב שדאגה לצרכיהם (סרסור).
- צורך דחוף בכסף עבור צרכים בסיסיים, כמו: מחסה, מזון, ביגוד. ועבור סמים ואלכוהול.
- זנות כאפשרות מקובלת: בסקאלה הפלילית הזנות עבורם האופציה הכי פחות גרועה.
- התעללות מינית שחוו בגיל צעיר והזנות הפכה עבורם כלי לרכישת שליטה.

6. מהם שלושת השלבים העיקריים של ההתמקצעות בזנות? מה מאפיין כל שלב? שאלה אמריקאית

- שלב מוקדם: השבועות הראשונים ברחובות, אשר כרוכים בתחושת חוסר-אונים, אי ודאות וחולי.
- שלב ביניים: שלב ההתרגלות לעיסוק וכניסה לשגרת עבודה ממושך. מאופיין בתחושת דמנציה, חוסר אכפתיות ואפטיה.
- שלב מתקדם: הזנות הופכת למקצוע. הביצועים משתכללים ומשתפרים. של בו אובדת התקווה לחיים נורמטיביים.

7. עפ"י ממצאי המחקר, מהן השלכות העיסוק? פתוחה

- **שינויים בתפיסה העצמית:** ירידה בערך העצמי, הידרדרות ערכית, תהליך של התנתקות מהנורמות החברתיות.
- **אובדן ערך הכסף:** תפיסת הכסף כחסר משמעות, לצד צורך מתמיד בכסף.
- **מחלות מין ואובדן החשק המיני:** ירידה בעוררות המינית ובחשק המיני.

8. לפי הדיון בממצאים, מהן מסקנות המאמר? חשובה!

- המעבר מראייה קורבנית מחלישה לאוריינטציה של העצמה
- תהליך של התרחקות אל מהנורמות החברתיות.
- היעדר יחסים בינאישיים משמעותיים, נטישה, התעללות בילדות.
- התנסות עם שירותי הרווחה הניבו תחושות בידוד, אכזבה ודחייה.
- תחילת העיסוק בזנות הנה תוצאה של תהליך חיים ממושך של בידוד ודחיות (ע"י בני משפחה ומוסדות חברתיים).

מיהו המפגע היחיד?

1. מהי המחלוקת בספרות לגבי הגדרת מחבלים בודדים?

בעוד שחלק מהחוקרים התייחסו רק לאנשים שפועלים לגמרי בעצמם, אחרים כללו טרוריסטים שקיבלו תמיכה מוסרית או אפילו טכנית.

2. מהי הגדרת "מחבל בודד" ומהם השיקולים לכך?

מחבל בודד: אדם אשר פועל בכוחות עצמו ללא פקודות מארגון או קשרים אליו.

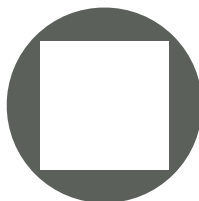
שיקולים להגדרה: בעוד שמחבל בודד אינו קשור לארגון, הוא עשוי לשתף פעולה עם אנשים אחרים. למרות שמחבלים בודדים אינם חלק מרשת טרור גדולה יותר, הם אינם בהכרח מבודדים מרעיונות אידיאולוגיים של ארגוני טרור.

3. מהן התכונות הבסיסיות של מחבל בודד? מהי הבעייתיות בנוגע לבניית פרופיל אחיד? חשוב מאוד! שאלה פתוחה.

• תכונות בסיסיות של מחבלים בודדים:

נגד מטרות
אזרחיות

משתמשים
בבלי נשק או
מטעני חבלה

בני 50 ומטה

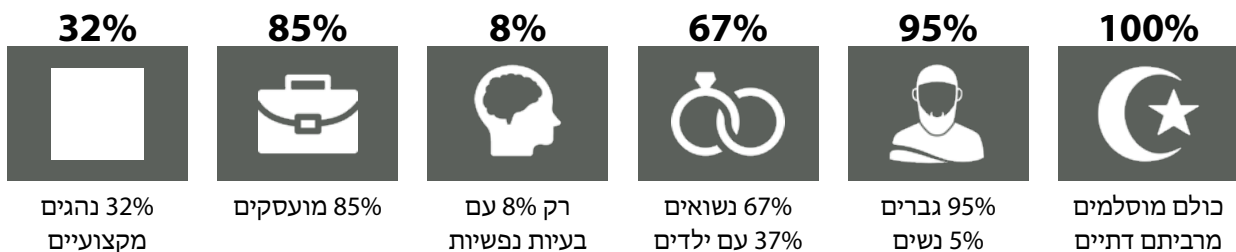
גברים

• **הבעייתיות:** מאפיינים אלה כמעט ואינם מסוגלית להבדיל בין מחבלים בודדים לבין עבריינים פליליים. בנוסף, לא ניתן היה למצוא פרופיל אחיד הנוגע למוטיבציה והאידיאולוגיה שלהם ומהיכן שאבו אותן (חלק מהתוקפים הבודדים מקבלים את השראתם מרשתות חברתיות, בעוד שאחרים פועלים בעצמאות מוחלטת).

4. מהן הסיבות לבחירת פיגועי הדריסה כמוקד הניתוח העיקרי במחקר? חשובה מאוד! שאלה אמריקאית.

ריבוי פיגועי דריסה: התופעה לא היתה נפוצה בעבר כפי שהיא בשנים האחרונות.
איכות הנתונים: בשונה מפיגוע התאבדות או הנחת מטען חבלה, כאן המפגע מזוהה באופן ודאי (חי או מת).
מיקום הפיגועים: כאשר הפיגועים התרחשו רק בישראל, זה לא ממש עניין את העולם. היום, כשפיגועי הדריסה החלו להתפשט ברחבי העולם, נוצרה תשומת לב בינלאומית לתופעה.

5. מהם המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של מחבלים בודדים לפי המחקר? חשובה גם לשאלה פתוחה וגם לשאלה אמריקאית

6. מה נמצא בנוגע למעורבות קודמת בפעילות פלילית או ביטחונית? חשובה!

- **עבר פלילי:** רבע מהתוקפים (25.8%) בעלי עבר פלילי קודם.
- פיגועים שביצעו תוקפים שהיו מעורבים בעבר בפעולות פליליות הביאו למספר גדול יותר של פצועים.

56%
אידאולוגיה לאומית דתית

7. מהם המניעים והטריגרים שהביאו את המחבלים הבודדים לפעול?

56% ביצעו את ההתקפה מתוך רצון להקריב את עצמם על רקע אידאולוגיה לאומית/דתית, לאור אירועי קונפליקט.

8. מדוע עדיין אין פרופיל אחיד למחבלים?

דמיון באידאולוגיה (על רקע קונפליקט), לא מבטיח דמיון גם במאפיינים אחרים, כדוגמת: גיל, חינוך, תעסוקה ומעמד אישי, שאיפשר בניית פרופיל יחודי סוציו-דמוגרפי.

9. מה נמצא בנוגע לאימונים בנהיגה מקצועית?

מפגעים שהיו בעלי הכשרה מקצועית כנהגים, גרמו לפגיעה קשה יותר בקרב הקורבנות.

10. מושגים

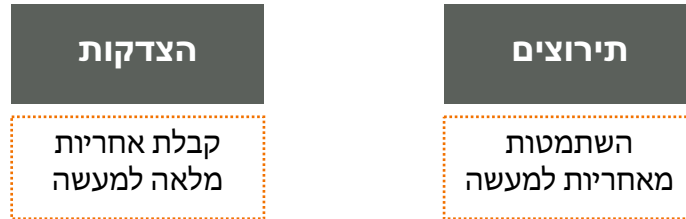
נקודת מפנה: טריגר! נקודה ספציפית בתהליך שקדם לאירוע בו התוקף החליט לבצע את הפיגוע (סכסוך משפחתי, סכסוך פוליטי, מבצע צבאי).

"עשיתך אבל..." - שימוש בהסברים בקרב נשים עברייניות

1. מהן "טכניקות נטרול", מהם סוגי ההסברים?

- **טכניקות נטרול:** הסברים לעבריינות שנועדו להפחית את תחושת האשם ולהכשיר את העבירה.

סוגי הסברים:

2. כיצד ניתן להשיג שינוי של משמעות ההתנהגות הנצפית? (באילו דרכים משתמש העבריין כדי לשנות לחיוב את התפיסה של החברה בנוגע להתנהגותו העבריינית?)

בשלוש דרכים

- **התנצלויות:** הפרט מודה שהתנהגותו הייתה שלילית, ומתנצל על כך.
- **בקשות:** התוקף נוקט בהתניה. הוא שם את הכדור במגרש של הקורבן ומעביר לו את המסר שהפגיעה בו היא על אחריותו בלבד.
- **הסברים:** טענות מילוליות לאחר המעשה, שנועדו להמתיק את העונש.

3. מהם סוגי התירוצים וההצדקות?

תירוצים

- **תאונה:** לא הייתה לאדם כוונה לגרום נזק (רק רציתי להפחיד אותו).
- **לא היתה כוונה לפגוע:** או בשל חוסר במידע מספק (לא ידעתי שהנשק דרוך).
- **דחפים ביולוגיים:** שלפרט אין שליטה עליהם או יכולת לשנותם (חוסר שפיות זמני).
- **שעיר לעזאזל:** הפרט חף מפשע ומישהו אחר אחראי למעשה (במקרה הייתי בסביבה ותפסו אותי).

הצדקות

- **הכחשת הקורבן:** הקורבן היה ראוי לפגיעה בו (סטרתי לו כי הוא קילל אותי).
  - **גינוי המגנים:** האדם מפנה את האצבע כלפי אחרים (אמנם גנבתך, אבל גם המדינה גונבת מהציבור).
  - **פנייה לערכים נעלים:** המעשה שירת אינטרסים שהם מעל לכל חוק (יריתי בראש הממשלה כדי להציל את עם ישראל מאסון).
  - **סיפור עצוב:** נסיבות חיים קשות (אני אכן משתמש בסמים, אבל זה כי חוויתי ילדות קשה).
  - **מימוש עצמי:** הצדקה להתנהגות שנחשבת שלילית (אני מעשן סמים כדי להוציא את האמן שבי).
- השימוש בהסברים (הצדקות ותירוצים) נוגע למעשה או לעבירה שנעשו ע"י האדם. מרבית העבריינים נטו להשתמש בתירוצים מגוונים, ולא לקבל עליהם אחריות לעבירה, ונטו להשתמש פחות בהצדקות.

4. מהו ההבדל שנמצא בשימוש זה בין גברים לנשים ומהם ההסברים לכך?

- גברים עבריינים נטו להשתמש בהצדקות יותר מנשים עברייניות.
- הסיבה: הסטריאוטיפים המושרשים בחברה בנוגע לציפיות מגברים ונשים. גברים ראו במעשיהם סממן לגבריות, אומץ ונאמנות (לכן הם ישתמשו יותר בהצדקות למעשיהם). נשים לעומת זאת, הן אמהות, ועבריינות נשית נחשבת בחברה מעשה לא אמהי וחסר אחריות כלפי הילדים (לכן הן יתראו את מעשיהן כדי לא לפגוע בתדמית האם).

5. מהם סוגי ההסברים בהם השתמשו הנשים?**תירוצים**

- **הכחשת אחריות** (43.3%): אני לא אשמה. בעלי הוא שביצע את העבירה והפיל עלי את התיק. אני אדם טוב. התחברתי לאדם הלא נכון. **66%**
  - **סיפור עצוב** (26.7%): עברתי חיים קשים שהובילו אותי למצב הזה. בעלי מכה אותי. הותקפתי מינית בילדותי. ההורים שלי היו נרקומנים. אני קורבן של החיים.
  - **הכחשת הנזק** (13.3%): לא באמת נגרם נזק.
  - **הכחשת קיום העבירה** (3.3%): אין כאן עבירה בכלל. **33%**
- הצדקות**
- **פנייה לערכים נעלים** (6.7%): גנבתי בשביל הילדים שלי. אחרת איזו אמא הייתי?
  - **הגשמה עצמית/שעמום** (6.7%): כל החיים חלמתי על התפקיד הזה, ואם לא הייתי מזייפת תעודת יושר, לא הייתי מקבלת אותו. מה עדיף? שאשב בבית ולא אעשה כלום?

6. מה נמצא בנוגע ללקיחת אחריות של הנשים?

מניתוח ההסברים (שאלה 5), ניתן לראות כי שני שלישים מהנשים הציגו עצמן כקורבנות. כשהנשים הועמדו בפני הסיטואציות באופן היפותטי, הן הפגינו יותר שליטה בסיטואציה ופחות קורבנות (אם אעמוד במצב כזה שוב, כנראה שאנהג אחרת, יותר באחריות).

7. מדוע הנשים הדגישו את קורבנותן? חשובה?

הדגשת הקורבנות איפשרה לנשים להפחית מהאחריות שלהן למעשים. הן למעשה נקטו בטכניקת ניטרול של הכחשת אחריות. אגב, נשים נטו יותר לקחת אחריות רק כשהסיטואציה היתה היפותטית.

8. מהם ההבדלים בין גברים ונשים? מה המסקנה? חשובה!

גברים ונשים השתמשו בסוגי הסברים דומים. השוני היה בתוכן ההסברים ונבע מהבדלי המגדר, כפי שהחברה היתה מצפה מהם (גברים מצדיקים את מעשיהם בשל תדמית כוחנית ושלטת. נשים מתרצות את התנהגותן כדי לא לפגוע בתדמית האימהית החומלת).

9. האם קיים קשר בין טכניקות נטרול והסברים לבין מגדר ויכולת השפעה על הטכניקה?

לזהות המגדרית בחברה יש השפעה על הדרך בה גברים ונשים מסבירים מעשים פליליים. החברה מצפה מהאישה להיות אמהית. היא זוכה ליותר אהדה בחברה, ולכן היא תסביר את מעשיה כדי להסיר מעליה אשמה (למען הילדים, כי אני אמא, בעלי הכריח אותי). גברים, לעומת זאת, נתפסים בחברה ככוחניים ואלימים, ולכן יסבירו את מעשיהם כך שלא יפגעו בתדמיתם הגברית (מי שידבר אלי ככה יחטוף).

10. מושגים מרכזיים

- **טכניקות נטרול:** הסברים שבאים טרם ביצוע העבירה, על מנת להפחית תחושת אשם ולאפשר ביצוע העבירה מתוך אמונה בצדקת מעשיו.

- **תירוצים:** השתמטות מאחריות למעשה (זה לא הייתי אני, הכריחו אותו).
- **הצדקות:** קבלת אחריות מלאה למעשה (עשיתי, אבל).
- **הסברים:** התירוצים וההצדקות שניתנים לאחר מעשה.
- **יחוס חיצוני:** העברת האחריות לביצוע העבירה לחברים, לאנשים בסביבה הקרובה, למשפחה.
- **התכלאות:** התפתחות תת-תרבות עבריינות בכלא (תרבות משנה)
- **עבודת תיקון:** טכניקה שנועדה לשנות את משמעות ההתנהגות הנצפית (קבלת אחריות או הבעת חרטה לאחר מעשה, התנית הפגיעה בקורבן טרם ביצוע המעשה).

סיפורי חיים של גברים מכים

1. מהי הנחת הבסיס של המחקר?

הנחת הבסיס היא שבהיעדר תחושת "יש קיומי" חיובי, האדם מפתח סגנון חיים שלילי שמאפשר תחושת ביטחון, ערך ומשמעות. האסירים דיווחו על תחושות סובייקטיביות של נחיתות, שנבעו מחוויות עבר וממצבם בהווה. תחושת "יש קיומי" שלילי שנוצרה אצלם, גרמה להם לפתח סגנון חיים שלילי ולא נורמטיבי המאופיין באלימות ועבריינות, סגנון חיים שנתן להם בטחון וכח ומשמעות לחיים.

2. מהו הבסיס התיאורטי למחקר?

הבסיס התיאורטי הוא הפסיכולוגיה האינדיבידואלית של אדלר, והאוריינטציה האקזיסטנציאליסטית.

3. עפ"י מחקרים שונים, מהם הגורמים לאלימות גברים כלפי בנות זוגם? שאלה פתוחה מספיק לתת 3 גורמים

- כעס ועוינות
- ייחוס אשמה לאישה או לגורמים חיצוניים
- שאיפה לכוח ולשליטה

4. מה נמצא במחקר בנוגע להעברה בין-דורית של אלימות במשפחה המוצא? חשובה מאוד! תופיע במבחן כשאלה פתוחה.

התנהגות נלמדת ע"י צפייה במודל וחיקויו. לתהליך החיקוי משמעות יתרה כשהורה האלים הוא בן-מינו של הילד, והחיקוי ניכר יותר בקרב בנים. ילדים שנחשפים לאלימות במשפחתם מפתחים אמונה שאלימות כלפי אישה היא דפוס התנהגות נורמטיבי, ועלולים לנהוג כך כלפי בנות זוגם בעתיד.

5. מהו הפרדוקס לגבי העברה בין-דורית של אלימות במשפחה המוצא? מאוד חשובה!

יש אנשים שגדלו במשפחות מוצא ללא אלימות ומתנהגים באלימות כלפי ילד/בת-זוג, וכן גם אנשים שחוו אלימות בילדותם ואינם נוהגים באלימות כלפי ילד/אישה בבגרותם.

6. מהו "סגנון חיים" לפי אדלר? מהי שאיפת האדם לפי גישה זו?

שאיפת האדם היא להגיע לעליונות. סגנון חיים היא הדרך בה האדם מנסה להתגבר על הנחיתות שלו ובכך להגיע לעליונות.

7. כיצד עבריינות מוסברת לפי גישתו של אדלר?

האדם הנורמטיבי יתגבר על תחושת הנחיתות באמצעות אימוץ סגנון חיים נורמטיבי. כך ישיג עליונות. העבריין לעומת זאת, יקצר תהליכים. הוא יחפש דרכי קיצור לא נורמטיביות כדי להתגבר על הנחיתות ולהגיע לעליונות.

8. עפ"י המודל, כיצד "ריק קיומי" מתפתח ל"נוירוזה נואוגנית"? כיצד ניתן להסביר עבריינות עפ"י מודל זה? חשובה מאוד!

הפרעה נפשית שמתפתחת מסיבות רוחניות ולא מסיבות ביולוגיות. היא מאופיינת בשאיפה חזקה לעונג וכוח (כסף, השפעה, מעמד), אך מלווה בתחושת ריק וחוסר שביעות רצון מהחיים. התסכול שנוצר עקב כך מביא את העבריין לנהוג בדרכים לא נורמטיביות שמעניקות לו משמעות (כח, שליטה בחייו).

9. כיצד ניתן להסביר את הממצאים לפי הגישות של אריקסון, אדלר והאקזיסטנציאליזם? במידה ומדובר בשאלה פתוחה, צריך להסביר מה זה "יש קיומי" ומה זה "סגנון חיים" ואיך כל תיאוריה מסבירה עבריינות.

ה"אקזיסטנציאליסטי מדבר על הקיום האנושי. בהעדר "יש קיומי", האדם מחפש משמעות לחייו - מצב שיכול להוביל לעבריינות כביטוי לכח ושליטה. אריקסון מדבר על "התפתחות האישיות" - קונפליקטים שלא נפתרו. אדלר מדבר על "סגנון חיים" ועל קיצורי דרך שאדם עושה כדי להתגבר על נחיתות ולהגיע לעליונות, בדרכים לא נורמטיביות.

10. מהם הנימוקים לאלימות בבגרות? לא בטוח שתהיה שאלה כזאת

כדי להתנהל בעולם הנתפס כמקום לא בטוח ומסוכן, נתפסת האלימות כאמצעי שמאפשר שליטה ותחושת עליונות. היא מפיגה פחד ופגיעות.

11. מושגים מרכזיים

- **פסיכולוגיה אינדיבידואלית:** סגנון החיים אישי ומשקף את מחשבותיו ותפיסותיו הסובייקטיביות של הפרט.
- **גישה אקזיסטנציאליסטית:** גישה לפיה הפילוסופיה מתחילה באדם הפרטי, החי, המרגיש והפועל.
- **יש קיומי:** במהלך ילדותינו, אנחנו עוברים חוויות רבות, המעצבות אותנו, את הזהות שלנו וההווה שלנו.
- **ריק קיומי:** שעמום, אפתיה והיעדר מטרות.
- **העברה בין-דורית של אלימות במשפחת המוצא:** הקשר שבין התעללות או חשיפה להתעללות בילדות לבין התנהגות זוגית אלימה בבגרות.
- **סגנון חיים:** מחשבותיו ותפיסותיו הסובייקטיביות של הפרט. בעזרת סגנון חייו, מנסה הפרט להשיג תחושת עליונות, חשיבות וערך.
- **משמעות חיים:** קשורה לממד הרוח של האדם ותלויה ביכולתו להתמודד עם אתגרי החיים ועם עצמו, לקבל החלטות ולהקנות משמעות לחייו.
- **נוררזה נואוגנית:** שאיפה לעונג וכוח ובתחושת Well being נמוכה וחוסר שביעות רצון מהחיים.
- **יש שלילי:** בהיעדר יכולת להתקיים על בסיס תחושת "יש", מנסה האדם לחוות "יש קיומי" על בסיס "יש שלילי". אדם כזה מסגל לעצמו התנהגות שלילית.

קנביס: השפעות גופניות ונפשיות והטיפול בהתמכרות לסם

1. מהו קנביס ומהו המידע הידוע אודותיו?

קנביס הוא הסם הפופולרי ביותר בעולם. צעירים רבים בעולם המערבי מתנסים בשימוש בקנביס, בעיקר בגיל ההתבגרות והבגרות הצעירה. כ-10% מהם יהפכו למשתמשים קבועים, וכ-20%-30% למשתמשים מזדמנים.

2. מהם דפוסי הצריכה של קנביס?

רוב הצעירים בעולם מדווחים על שימוש זמני בקנביס, ומפסיקים עד אמצע שנות ה-20 שלהם. מיעוט מהם ממשיך להשתמש מעבר לשנים אלה. רוב המשתמשים הקבועים בקנביס הם גברים בעלי רמת השכלה תיכונית.

3. מהן ההשפעות קצרות וארוכות הטווח של שימוש בקנביס? שאלה פתוחה. חשוב ללמוד את הטבלה (שקף 8)

השפעות קצרות טווח:

- תחושת אופוריה.
- פגיעה בזיכרון לטווח קצר.
- חרדה והחמרת דיכאון.
- הגברת קצב הלב.
- פגיעה בקואורדינציה ובתפקוד ביצועי-מוטורי.

השפעות ארוכות טווח:

- פגיעה בפעילות קוגניטיבית במוח
- הפרעות בדרכי הנשימה
- הסתבכות עם החוק
- סיכון מוגבר לנשירה מלימודים.

4. מהו הקשר בין קנביס לפסיכוזה?

קיים קשר בין שימוש קנאביס לפסיכוזה אם כי הוא שנוי במחלוקת. מצד אחד מחקרים מראים כי שימוש בקנביס מגדיל פי שניים את הסיכון ללקות בהפרעה פסיכוטית ובסכיזופרניה. מצד שני, השימוש השכיח בקנביס בשנים האחרונות לא הראה עלייה מקבילה במספר האנשים הסובלים מסכיזופרניה.

5. מהו קנביס סינתטי ומהן השפעותיו?

תערובות צמחיות ניטרליות המרוססות בקנבינואידים סינתטיים וניתנות לעישון. לגבי השפעות, משתמשים מדווחים על השפעה זהה לקנביס, ואף בעוצמה חזקה מזו של הקנביס.

6. מהם סוגי הטיפול בהתמכרות לקנביס ובתסמונת גמילה? חשובה!

הטיפול היעיל ביותר הוא טיפול פסיכולוגי בשילוב טיפול תרופתי.

7. מושגים מרכזיים

- **קנבינואידים:** רכיבים פעילים, הנמצאים בקנאביס, והם אלו שאחראים לקשת ההשפעות הרחבה שמקנה הצמח לצרכניו. - חשוב לזכור
- **THC:** המרכיב הפסיכואקטיבי העיקרי בצמח הקנאביס.
- **קנביס סינתטי:** חומר דמוי קנאבינואיד טבעי אשר הופק במעבדה.
- **תסמונת גמילה:** מצב המופיע כאשר האדם המכור אינו מקבל את מנת הסם שלו, או כאשר הוא מנסה להיגמל מן הסם שצרך.

"להיות בפנים ולהרגיש בחוץ" - תכנית השיקום הקבוצתי בכלא בעיניהם של אסירים ושל אסירים משוחררים

1. מהם הקריטריונים למדידת יעילות תוכניות התעסוקה לאסירים?

- השתלבות האסירים והתמדתם בשוק העבודה לאחר שחרורם מהכלא.
- שיעור הרצידיביזם.

2. מהם יתרונות תוכניות התעסוקה במהלך מאסר מחוץ לכותלי הכלא?

- מעורבות בעבודה הכוללת אינטראקציה עם "העולם האמיתי" (מחוץ לכלא עם אזרחים) גורמת לאסיר לסגל ערכים חיוביים.

3. מהי הסתירה המחקרית בנוגע לשיקום אסירים באמצעות תעסוקה מחוץ לכלא?

- מצד אחד נמצא כי לתוכניות התעסוקה מחוץ לכותלי הכלא אין כל השפעה או יש השפעה מועטה על הרצידיביזם. מצד שני, נמצא כי לתוכניות תעסוקה אלו דווקא יש השפעה ניכרת על רצידיביזם.

4. מהי "תכנית התעסוקה של כלא מינסוטה"? כיצד היא מדגימה את חשיבות הרצף הטיפולי?

- **סיוע הצוות** למשתתפי התוכנית באיתור מקומות תעסוקה מתאימים ("מעסיקים ידידותיים").
- **הקניית מיומנויות** רלוונטיות (כתיבת קורות חיים, טכניקות לאיתור מקומות עבודה, הכנה לראיונות עבודה).
- **שמירה על קשר** - ליווי האסירים במשך שנה לאחר שחרורם מהכלא.
- **מעסיקים ידידותיים** - העסקת אסירים משוחררים במקומות עבודה שמוכנים לקבלם, מגבירה את ההערכה ואת הדימוי העצמי שלהם.
- הרצף הטיפולי חשיבות רבה, מכיוון שהוא שומר על רצף תעסוקתי של האסירים, הם רוכשים מיומנויות תעסוקתיות רבות ומשתלבים טוב יותר בקהילה.

5. מהם שיעורי החזרה לעבריינות של אסירים משוחררים שהשתתפו בתוכנית?

- שיעורי הרצידיביזם בקרב אסירים שהשתתפו בתוכנית, היו **נמוכים באופן מובהק** מאלה שלא השתתפו. הסיכון להיעצר שוב בקרב אסירים שלא השתתפו בתוכנית היה גדול פי שניים מזה של האסירים שהשתתפו בה.

6. מהם ההסברים לתוצאות החיוביות בישראל בהשוואה לארה"ב?

- ההבדל העיקר הוא שבשב"ס מקדישים חשיבות רבה לתהליך ה**שיקום** והטיפול באסירים, מסורת שדעכה בארה"ב בשנות ה-70-90.

7. לפי ממצאי המחקר, מהם הרכיבים השיקומיים של תוכנית השיקום הקבוצתי בשב"ס? כיצד יש ביכולתם להבנות זהות נורמטיבית?

- **חופש**: תחושת חופש ומרחב באגף השיקום אשר הגבירו תחושות רווחה וביטחון.
- **שיחות פרטניות** עם העובדים הסוציאליים באגף, שעזרו להתמודד עם בעיות בכלא ומחוצה לו.
- **פעילויות קבוצתיות** בשעות הערב, שתרמו ידע ומיומנות בתחומים שונים.

8. מה נמצא בנוגע לאורך המאסר? למי, לדעת האסירים, מתאימה התוכנית?

- התכנית התאימה יותר לאסירים שריצו תקופות מאסר ארוכות, מכיוון שהם היו מנותקים מהקהילה במשך זמן רב והיו זקוקים לכלים כדי להפחית את הלם השיחרור.

9. כיצד מאפייני הכלא השפיעו על הצלחת השיקום בתוכנית? מה נמצא בנוגע לשביעות רצון מהתוכנית?

נמצא שלמאפייני הכלא יש השפעה רבה על הצלחת השיקום. למשל בכלא מעשיהו האווירה היתה מתוחה והתאפיינה ביחס שלילי מצד הצוות. מה שהביא לשביעות רצון נמוכה בקרב אסירי מעשיהו. לעומת זאת, בכלא השרון היתה אווירה חיובית יותר, נגישות רבה לצוות וגמישות מצידו, מה שהביא לשביעות רצון חיובית בקרב אסירי השרון.

10. מהם ההבדלים בין תפיסות האסירים בפועל לבין תפיסות האסירים המשוחררים באשר לתוכנית השיקום? מדוע?

- האסירים בפועל הם אלה שהגיעו מכלא השרון והם היו מאוד מרוצים. רוב האסירים המשוחררים הגיעו מכלא מעשיהו והם טענו שהיחס כלפיהם היה שלילי.
- **רכיב הכבוד האישי**. בכלא "השרון" חיזקו את הכבוד העצמי ע"י פעילות נורמטיבית, מה שתרם להבניית זהות עצמית חיובית בקרב האסירים. בכלא "מעשיהו" לא.

11. מהן המסקנות המסכמות של המאמר? מהן מגבלותיו של המחקר ומהן ההמלצות להמשך?

- תכנית השיקום יעילה, אך הדבר תלוי באווירה טיפולית חיובית, כמו זו שקיימת בכלא השרון.
- לרכיב העבודה מחוץ לכלא יש משמעות קריטית בשיקום (חזרה הדרגתית ובטוחה לקהילה).
- התכנית יעילה הרבה יותר עבור אסירים שריצו מאסר ארוך.

12. מושגים מרכזיים

- **שיקום אסירים**: התמקדות בהשתלבות במקום עבודה בקהילה, הימנעות מחזרה לעבריינות, שימור התא המשפחתי, או הזדקקות לתמיכה מוסדית (מערכות בריאות ורווחה).
- **רצידיביזם**: דפוס התנהגותי של עבריינים מורשעים אשר שוחררו מהכלא לקהילה ושבים לבצע עבירות.
- **Work Release**: מתן אפשרות לעבוד בקהילה, ומיד לאחר סיום העבודה לחזור לכלא או למגורים מפוקחים בקהילה.
- **מעסיקים ידועתיים לעבריינין**: מקומות תעסוקה שמאפשרים לעבריינים לעבוד אצלם.